دژبەرەکانی زمانی کوردی..
فەرەیدوون سامان

تێبینی: ئەم توێژینەوەیە ڕاستەوخۆ لە سەنتەری کۆمەڵایەتی کەیانی شاری سلێمانی لە ڕۆژی سێشەممە، ڕێکەوتی ١٦/٦/٢٠٢٦ پێشکەشکرا.

دەتوانین ئاماژە بە دوو هۆکاری سەرەکی دژبەرەکانی زمانی کوردی بکەین، یەکەمیان هۆکارەکانی دەرەوە کە بریتین لە هۆکاری سرووشتی-جوگرافی، هۆکاری سیاسی و ئایدۆلۆژی، هەروەها هۆکارە یاسایی و دەستووریەکان، کە کاریگەریان لەسەر گۆڕانکاری دیمۆگرافی و جینۆسایدی کەلتووری ناسنامەو زمانی کوردیدا هەبووە.

هۆکارە ناوخۆییەکانیش بریتین لە نەبوونی یەکێتی نەتەوەیی و هەبوونی فرە زار و فرە پێکهاتەی کۆمەڵگەی کوردستان و هەروەها دژەگوتاری ئایینی و مەزهەبی، خەمساردی دەزگە کولتووریەکانی حکومەت و نزمی ئاستی زانستی بەشە کوردییەکانی زانکۆیەکانی هەرێمی کوردستان.

بە ڕای زمانناسی کوردی سۆڤیەتی جاران (زارا یوسوبۆڤا ئەلینۆڤا) زمانی کوردی لەسەر بنەمای ئیتنیکی لە دوو زاری سەرەکی(کورمانجی و گۆران) پێکهاتووە، واتە کرمانجی ژوورو و کرمانجی ژێری بە بنزارەکانیانەوە، زاری گۆران(زازاکی- هەورامی، بە بنزارەکانی شەبەک و باجەلان و زەنگنە..تد)، بەڵام بە ڕای زانایەکی کوردی فەیلی وەک د.ئیسماعیل قەمەندار کە ئەندامی ئەکادیمیای زانستی فرەنسایە، نووسەری کتێبی(زارە کوردییەکانی خوارین- اللهجات الکوردیە الجنوبیە)ە، ئەو زارەکانی(لەک و لوڕ و کەڵهور و گەرووسی..تد)، بە کۆمەڵەی سێیەمی زارە کوردییەکان دەناسێنێت، مخابن ئەو زارە ڕەسەنە کوردییانە لە بەشەکانی کوردستاندا، سەبارەت بە زۆر هۆکاری ئایدۆلۆژی و سیاسی کە پێشتر ئاماژەم پێکردوون، دووچاری نکۆڵی لێکردن و هەڵمەتی جینۆسایدی کەلتووری هاتوون، ئەویش لە ڕێی قەدەغەکردنی قسەپێکردن و نەخوێندنی لە بوارەیلی پەروەردە و فێرکردندا، لەو وڵاتانەی کە کوردستانیان بەسەردا بەشکراوە، ساڵانەش بوودجەیەکی قەبەیان بە پلان و بەرنامەڕێژی کردنی ئاسمیلەکردنی ئەو زارە کوردییانە تەرخان کردووە، تەنانەت چەندان نووسەر و زمانناسی ئەکادیمی لە خودی ئەو خەڵکانەیان هانداوە بە ئەوەی توێژینەوەو کتێبەکانیان لەسەر جیاوازی و سەربەخۆیی ئەو زارانە بە چاپ بگەیەنن و بانگەشەی ئەوەش بکەن کە زارەکانیان زمانی سەربەخۆن و کوردی نین.

کاتێک کۆمەڵگەیەک پێدەزانێ زمانەکەی لە مەترسی لەناوچووندایە، دەتوانێ تێکۆشانەکانی بەدەر لە ئایدۆژیای سیاسی و حیزبایەتی و ناوچەگەرێنی بکاتە یەک و هەنگاوی ئەوتۆ هەڵبێنێت کە بە ڕاستی بکرێ زمانەکەی ببۆژێنێتەوە، بە سەرکەوتن لەو کارەشدا هەڵبەت هەموو خەباتێک دەبێ بە ئاوایەکی نەتەوەپەروەرانە دروست بکرێ، واتە تاک و کۆی کۆمەڵگەکە خۆی دەبێت ویستی ڕزگارکردنی زمانەکەی هەبێت، واتە ئەو کولتوورەی کە پارچەیەک پێویستی بەوە هەیە کە ڕێزی زمانەکەی خۆی بگرێت، ئەو کارەش دەرفەت و دەرەتانی مادی و مەعنەوی و میدیایی پێویستە، دیارە پێویستی بە هەبوونی زمانناسانیش هەیە، کە بە ئەرکی سەرەتایی گردەوەکەیی و بەڵگەیی کردنی زمانانەوە خەریک بن.

د. فوئاد حەمە خورشید لە پێشەکی کتێبی(زمان و زارە کوردییەکان)یدا دەڵێت: لەم سەردەمەدا زمانی کوردی لە نێو باهۆزی بە جیهانیبوون و سەدەی مردنی زمانەکان و باڵادەستی زمانی ئینگلیزیدا، بە ڕێڕەوێکی سەخت و پڕ لە کەند و هەڵەت تێدەپەڕێت. ئەم زمانە بە درێژایی مێژوو هەر بە زیندوویی ماوەتەوە، ئەمە هەر چەندە لە ماوەی سەد ساڵی ڕابردوودا لە لایەن دەوڵەتە ناسیۆنالیستەکانی تورکیا و ئێران و عیراق و سووریاوە زۆر بە توندی نکۆلی لێ کراوە و بە زۆر شێواز هەوڵی لەناوبردنی دراوە، مەگەر تەنها لە بەشێکی کوردستاندا کە باشووری کوردستانە، دوای خەباتێکی بێوچان و قوربانییەکی زۆر، ئازادیی بەکارهێنانی بۆ ڕەخساو هەتا ڕادەیەکی بەرچاویش گەشەی کردووە.

لە کوردستاندا کە پتر لە سی و چوار ساڵە خاوەنی حکومەت و دەیان دەزگەی توێژنەوەو ناوەندی کەلتوورین، تا ئێستا وەکو پێویست بە شێوەیەکی زانستی توێژینەوە لەسەر ئەم زارە کوردییانە نەکراوە، کە گەنجینەیەکی دەوڵەمەندی ئەدەبی زارەکییش لە نێو زارەکاندا هەیە و بە میتۆدێکی زانستی کۆنەکراوەتەوە، ئەمڕۆ ئەم گەنجینە ئەدەبییە لەبەردەم مەترسی لەناوچووندایە، ئەمە لە کاتێکدا ئێمە لە سەردەمی کۆکردنەوەی زانیاریداین و تەکنەلۆجیایەکی پێشکەوتووی تۆمارکردن و نەخشەسازیمان لەبەردەستدایە، کەچی تا ئێستا ئەتڵەسی زارەکانمان نییەو ناشزانین ژمارەی ئاخێوەری زارەکانیشمان چەندن، نەک هەر زارەکان، بەڵکو هەتا ئێستا نازانین لەسەر نەخشە جوگرافیای زمانی کوردی لە کوێوە هەتا کوێ درێژ دەبێتەوە، هەندێک توێژەری کورد بە کاریگەری هەندێک لە ڕۆژهەڵاتناس و کوردناسە ئەوروپییەکان گومان لە ناسنامەی کوردبوونی زمان و ناسنامەی لوڕ و لەک و زازا و هەورامییەکان دەکەن، چاوەڕێ دەکەن ئەوان بە ئێمە بڵێن ئەم زارە کوردییە و ئەو شێوەزارە کوردی نییە، ئەوان بە ئێمە بڵێن کە زمانی

کوردی چەندان زاری هەیە، ئەوسا ئەمەش بە خۆشحاڵییەوە بڵێین ئەدی ئەوە نییە ئەوروپییەکان دەڵێن ئەوانە کوردن، کەواتە ئەوانە زاری کوردیین، ئیدی کاتی ئەوە هاتووە کە ئەمە بۆ خۆمان لە زارەکانی کوردی بکۆڵینەوە و لەسەر بنەڕەتی مێژووی گەشەکردنی زمانی کوردی و بنەماکانی زمانەوانی نوێ ناسنامەیان دیار بکەین، هەروەها دابەشکردنێکی سەردەمیانە بۆ زارەکان بکەین و نەخشەی ورد و زانستییانەیان بۆ بکێشین.

ئایا زمانی کوردی هێشتا لە سنووری مان و نەمان دایە؟

ئەمڕۆ زمانی کوردی ئەو سنوورەی بەرەو پانتاییەکانی ژیانی هەمیشەیی بەزاندووە و مەترسییە سەرەکییەکانی سەر ئەم زمانە لە سەردەمی گلۆباڵ و تەکنەلۆژیای زانیاریدا کامانەن، چۆن دەتوانین زمانی کوردی لەم مەترسییانە دوور بخەینەوە و هاوکاتیش بەرە و گەشەکردن و بەخشینی توانای ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تایبەتمەندییە نوێیەکانی سەردەمی ببەین و لە باری فورم و ناوەڕۆکەوە دەوڵەمەندتری بکەین، چۆن دەتوانین بارودۆخ و توانستەکانی ئەم زمانە بۆ ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ زانست و دیاردە مودێرنەکاندا فراوانتر بکەین، بێ گومان چ زمان بە خانەی هەستیی بزانین یان بە ئامرازی پێوەندیی نێوان مرۆڤەکان، چ بە دیاردەیەکی مێژوویی دابنێین یان وەکوو سیستەمێک لە نیشانەکان بیبینین و بە شێوەیەکی هەنووکەیی سەیری بکەین، ناتوانین خۆمان لەم ڕاستییە بشارینەوە کە زمان و هزری مرۆڤ بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ گرێدراوی یەکترن، بە واتایەکی دیکە زمان ئامرازی هزرکردنە و هزریش بنەمای زمانە.

زمانی کوردی و گوتاری ناسیۆنالیزم

هزری نەتەوەیی، کۆڵەکەی سەرەکی ڕزگارکردنی ئەم زمانەیە، کە لە ژێر پەنجە نەگریسەکانی سڕینەوەی کولتووریی ئەو دەسەڵاتە پاوانخوازانەی کە سەردەمانێک خەونیان بە درووستکردنی یەک نەتەوە و یەکزمان دەبینی. بەڵام ئێستاکە بە ئاشکرا و بە تەواوی پەیکەری ئەم ئاواتە نامرۆڤانەیانە ڕووخاوە، ئەم حکومەتانە بە ناچاری ئاراستەی سیاسەتەکەیان گۆڕیوە بۆ سیاسەتی برایەتی ڕواڵەتیی و ڕازی کردنی ڕووکەشییانە، پێیان خۆش بێت یان نا، ئێستە زمانی کوردی یەکێکە لەو زمانە زیندووانەی کە تەنانەت لە غیابی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردیشدا ڕووبەرێکی سیاسی و کولتووریی بەرین و بەرفراوانی هەیە.

ئەوەی لێرەدا جێگەی نیگەرانییە ئەوەیە کە دەرکەوتە ئایدیۆلۆژیکەکەی گوتاری ناسیۆنالیزمی کوردی، هێشتا قەناعەتی بەم وەرچەرخانە مێژووییە نەهێناوە و هەر لە ڕەهەندی دووانەی مەرگ و

ژیانەوە مێزەی زمانی کوردی دەکات، بەم پێیەش تا ڕادەیەکی زۆر ئەگەر و دۆخەکانی گەشەی زانستیی لێوەرگرتۆتەوە و ڕێگەی بۆ هەر چەشنە دەستێوەردانێکی نازانستیی خۆش کردووە؛ ئەو دەستێوەردانانەی کە بە دروشمی ڕەسەنایەتی و پاراستن و دەوڵەمەندکردنی زمان و کتێبخانەی کوردی پاساو دەدرێن، بە گشتیی دوو گرووپ خاوەندارێتی ئەم دەستیێوەردانە ئایدیۆلۆژیک و نازانستییە دەکەن:

یەکەم- ئەوانەی تا ئێستەش ئاگاداری ئەم ڕاستییە نین و بە شێوازەکانی ڕابردوو هێشتا هەر پاراستنی زمان بە ئەرکی خۆیان دەزانن.

دووەم- ئەوانەی بە تەواوی ئاگادارن، بەڵام ئەم دۆخەیان پێخۆشترە و شکۆی دەستکرد و نانی خۆ هەڵواسین بەم زمانەدا بە ئاسانی ڕادەستی پرۆسەی بە پسپۆڕیی بوون و زانستیی کردنەوەی زمانی کوردی ناکەن، بە داخەوە نموونەیان کەم نییە ئەوانەی کە هەرچەند توانستی وەزیفی و دارایییان قۆرخکردووە، هێشتا گرفتی سەرەکییان لە نووسینی کوردیدا هەیە، کتێبی فێرکاریی زمانی کوردی ب□ناودەکەنەوە.

بە ئایدیۆلۆژیی کردن یەکێکە لەو مەترسییانەی دەتوانێت پێوەندیی ڕاستو□خ□ی نێوان زمان و هزر تووشی دابڕان بکات، ئایدیۆلۆژی وەکوو دەزگەیەکی هزریی سیاسیی پێشتر داڕێژراو و بە پیرۆزکراو، ئاراستەی گەشەی زانستیی زمان دەگۆڕێت و سیستەمێکی چەقبەستوو لە نیشانەکان بەرهەم دەهێنێت، کە دەروازەکانی زمان لەسەر گەشەکردن و نوێبوونەوە دادەخات، لە ساتەوەختێکدا بە دووپات بوونەوەی دروشمگەلی وەکوو "هەرچی بێت هەر کوردی بێت" زمان دەبێتە بەستێنی تەراتێنی ناشارەزایی و لە ئەنجامدا دەقی لاواز و نەزۆک بەرهەم دەهێنێت. بۆ نموونە دوای ڕاپەڕین و لە ژێر کاریگەریی ململانێی سیاسیی و ئابووریی و فەرهەنگیی نێوان حیزبەکانی باشووری کوردستاندا کە بوو بە هۆی هەڵتۆقانی دەیان زانکۆی ئەهلی و بەخشینی سەدان بڕوانامەی باڵاو دامەزراندنی دەیان مامۆستای زانکۆی بێ ب□ه□ر□ و بوونی چەندان دەزگە و ڕێکخراو بۆ زمان و کەلتووری کوردی، دیاردەی وەرگێڕانێکی بە لێشاو هەموو ڕووبەری زمان و هزری داگیر کرد، کە بە داخەوە لە غیابی میکانیزمی زانستیی و چاودێریی پێویستدا تا ئێستەش بەردەوامە و خراپترین شێوە تەنیوەتەوە. ڕاستییەکی تاڵ کە بووەتە هۆی زمانبێزیی بەشێکی بەرچاو لە خوێنەران و هۆگرانی زمانی کوردی.

(بەشی دووەم)

هەر جۆرە هەوڵدانێک بۆ گۆڕینی پڕۆژەیەکی پەروەردەیی وەک ئامرازێک

بە دووبارە نووسینەوەی مێژوو و هەڵوەشاندنەوەی زمانی کوردی، کە لەسەر ڕاستگۆیی لەگەڵ مێژووی نەتەوەکەماندا بنیات نراون، نەک لەسەر داهێنانی ناوی نوێ بۆ خزمەتکردنی ئەجێندا سیاسییە کاتییەکان، کە خزمەت بە ئەجیندای داگیرکەرانی کوردستان دەکەن، بۆ نموونە ماوەیەکە باس لە زمانی ئیزیدی و خوێندن بە زمانی ئیزیدی دەکرێت، لە ڕاستیدا کەس ناڕەزایەتی نییە بەرامبەر بە کردنەوەی قوتابخانە یان دامەزراوەیەکی پەروەردەیی، بە خوشک و برا ئێزیدییەکانمان، بەڵکو ئەمە بە زەروورەتێکی کەلتوری و نەتەوەییشی دەزانم، بەڵام گوتنی ئەوەی کە "یەکەم قوتابخانەی زمانی ئێزیدی" کرایەوە، بە ڕای من ئەوەندەی دەستکەوت نییە، بەڵکو ساختەکردنی مێژووی نەتەوەکەمانە، چونکە ئێزیدی ئایینێکی کۆنی کوردستانە، زمانەکەشیان سەر بە زاری کورمانجییە، واتە زمانێکی سەربەخۆ نییە، بە پێی ئەوەی لە توێژینەوە زمانەوانیدا ناسراوە، سەبارەت بە زمانی زۆرینەی ئێزیدییەکان بە درێژایی مێژوو، هەر زمانی کوردی-زاری کرمانجی بووە، کە تێیدا میراتی ئایینی و کولتووری ئێزیدی نەوە لە دوای نەوە پارێزراوە، جا ئەگەر زمانێکی سەربەخۆی ئێزیدی هەبووبێت، کەواتە کتێبە مێژووییەکانیان لە کوێن؟ کوا یاسا زمانەوانییەکانی؟ لە کوێ میراتی نووسراوەکەی کە بە درێژایی سەدەکان درێژ بووەتەوە، بۆچی دەقە ئایینی و میراتی زارەکی ئێزیدی بە زاری کرمانجی پارێزراو بوون؟ ئێزیدییە نوێیەکان، لە کۆتایی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا، لە ئەرمەنستان، بەشێک لە کوردانی ئێزیدی لەناکاو و موجیزەیی ئەو بیرۆکەیەیان پەرەپێدا، کە گەلێکی سەربەخۆن و هیچ پەیوەندییەکیان بە کوردەوە نییە، تەنانەت کوردیان بە دوژمنی سەرسەختی ئێزیدییەکان دەزانی و کوردستانیان بە تابو دەزانی. باشووری کوردستانیان بە "باکوری عێراق" و بەشی باکووری کوردستانیان بە "ڕۆژئاوای ئەرمینیا" ناوبرد، ئەم بیرۆکەیە لەلایەن ناسیۆنالیستە ئەرمەنییەکان و بەشێک لە ئەندامانی پەرلەمانی ئەرمەنستان و هەندێک نووسەر و ئەکادیمی ئەرمەنستانەوە پشتیوانی لێکرا. ڕۆژانە پەخشی ڕادیۆیی ۳۰ خولەکی تایبەت بە سووکایەتی کردن بە کورد و کوردستانیان پێدەدرا و جەختیان لەوە دەکردەوە کە ئێزیدییەکان گەلێکی سەربەخۆن و کوردنین و کورد دوژمنی هەردوو گەلی ئێزیدی و ئەرمەنستانە. تەنانەت ئەوەندەش ڕۆیشتن کە بانگەشەی ئەوە بکەن کە زمانی کوردی نییە، تەنیا زمانێکی ئێزیدییە.

- لە ساڵی۱۹۸۹ بەشی ئاماری ئەرمەنستان ڕایگەیاند کە ئێزیدییەکان گەلێکی جیاوازن لە کورد و هیچ پەیوەندییەکیان

بە کوردەوە نییە. پەرلەمانی ئەرمەنستانیش دانی بە زمانی ئەزیدیدا نا و دەستی کرد بە چاپکردنی کتێبی خوێندن بە زمانی ئەزیدی و بە شێوەیەکی موجیزە، زمانی کوردی بوو بە زمانی ئەزیدی. ئەو ئەزیدیانەی دژایەتی ئەو بەمانایانەیان دەکرد، کەوتنە بەر هێرشی جەستەیی. ئەکادیمیستەکان شاکر خدە و کارلین چاچان و ئەوانی تر لەلایەن ئەم گروپەوە لێیاندرا بەهۆی ئەوەی ڕایانگەیاند "ئێمەی کوردی ئەزیدین". تەنانەت هێرشیان کردە سەر کەسایەتییە ئایینییە ئەزیدییەکان و میر تەحسینیان بە خائین ناوزەدکرد، بەهۆی پەیداگری لەسەر کورد بوونی ئەزیدییەکان دەکرد، ئەم ئەزیدییە نوێیانە پاڵپشتی سەرکردایەتی سیاسی ئەرمەنیان هەیە. بۆ نموونە کاتێک پترۆسیان سەرۆک کۆماری ئەرمینیا بە بەشداری کردن لە پرسەی تورگوت ئۆزال سەردانی تورکیای کرد، بە ڕۆژنامەنووسانی ڕاگەیاند، "لە ئەرمینیا کورد نییە؛ ئەزیدی هەیە، ئەوانیش کورد نین".

ئەوەی گرنگە لە سەرەتاوە جەخت لەوە بکەینەوە کە ئەم جۆرە پرسە زمانەوانییانە پەیوەستیان بە خوێندنەوەیەکی بابەتییانە هەیە، نەک سەرزارانە و دوور لە سادەکردنەوە یان حوکمدانی نادادپەروەرانە، چونکە زمان لە جەوهەرەکەیدا، دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی ئاڵۆزە، کە مێژوو و کولتوور و سیاسەت تێکەڵ دەکات و ئەمەش وای کردووە ئەم باسە لە ڕادەبەدەر گرنگ بێت، بە تایبەت کاتێک باس لە ناسنامەی پێکهاتەیەکی کۆمەڵگەی کوردستان و سیستەمی زمانەوانییان دەکرێت.

بەپێی دیاردەی ناساندنی پرسی ئەزیدییەکان وەک نەتەوە و ناساندنی زارەکەیان وەک زمان(زمانی ئەزیکی)، جگەلە پیلانێکی قێزەونی ناحەزانی نەتەوەکەمان، پرسێکی تازەش نییە و ساڵانێکی زۆرە لەلایەن ناسیۆنالیستی ئەرمەن و تورک و عەرەبەوە کاری بۆ دەکرێت.

بەشێوەیەکی گشتی گەلان لە کاتی دامەزراندنی دەوڵەتەکانیاندا بەربڵاوترین زارەکانیان لەبەرچاو دەگرن، وەک زمانی ستاندارد وەریاندەگرن، کە دواتر بە زمانی فەرمی دەوڵەت دەناسرێن، بەڵام ئەم شێوەزارانە، لە جەوهەردا، بەشێک لە سیستەمی فراوانتری زارە لەناو یەک زماندا دەمێننەوە، نەک بە تەواوی بوونێکی جیاواز، ئەم شێوازە لە زۆربەی ئەزموونە زمانەوانییەکان لە سەرانسەری جیهاندا دووبارە دەبنەوە، ئەمەش پشتڕاستی دەکاتەوە کە ئەوەی لە دەزی زمانی کوردیدا ڕوودەدات، هەڵاوێر نییە، بەڵکو یاسایەکی گشتییە کە بە

هەموو گەلان کاری پێدەکرێت.

ئەگەر ئەمڕۆ گەلی کوردیش دەوڵەتی نەتەوەیی خۆی دامەزراندبا، لە نموونەی گەلانی دیکەی جیهان و بەرفراوانترین زاری خۆی هەڵدەبژارد، وەک زمانی ستاندارد، هەڵبەتە دوای پاککردنەوەی لە وشەو زاراوە بیانییەکان، ئەمەش لەسەر بنەمای ئەو زەخیرە بەرفراوانەی وشەسازیی ڕەسەنی کوردی کە لە فەرهەنگە کوردییەکاندا دەبینرێن. پاشان ئەم زارە لە دامەزراوە دەوڵەتییەکان، قوتابخانەکان، زانکۆکان و لە بەڵگەنامەکردنی بەرهەمە هزرییەکانیاندا بەکاردەهێنرێن. دواتر پێیان دەڵێن زمانی فەرمی کوردی، هەروەک چۆن گەلانی دیکەی ناوچەکە و جیهان کردوویانە.

ئەمە ڕێڕەوی سروشتی و لۆژیکییە بۆ وەرگرتنی یەکێک لە زارەکانی وەک زمانی ستاندارد و فەرمی خۆی، گەلان بە زۆری لە کاتی بنیاتنانی دەوڵەتە مۆدێرنەکانیاندا دەیکەن، کە پێویستیان بە زمانێکی ستانداردی یەکگرتوو هەیە بۆ ئیدارە و پەروەردەو فێرکردن، بەڵام ئەمە بەو واتایە نییە کە ئەوان بە زمانێکی نوێ هاتوون کە ئەوانەی بە زاری دیکە قسەیان دەکرد نەیاندەتوانی لێی تێبگەن. ئەمەش بەو واتایەیە کە ئەگەر ئەمڕۆ مامەڵە لەگەڵ بەربڵاوترین شێوەزاری کوردی بکەین، بۆمان دەردەکەوێت کە گەلی کورد خاوەنی هەموو توخمێکی پێویستە بۆ ئەوەی زمانێکی کوردی ستانداردی هەبێت، کە بتوانێت هەموو کورد یەکبخات و وەک زمانی هاوبەشی خۆی خزمەت بکات. ئەو بەربەستەی لە ئێستادا ڕێگری لە کورد دەکات بۆ گەیشتن بەم کارە سیاسییە نەک زمانەوانی، زمانی کوردی زمانێکی بەهێز و دەوڵەمەندە و چەندان زار و شێوەزار و وشەسازی هەیە.

ئاشکرایە کە هێزی هەر زمانێک تەنیا بە ژمارەی ئاخێوەرەکانی ناپێورێت، بەڵکو بە توانای بەرهەمهێنانی مەعریفە و پانایی وشەسازییەکەی و هەمەجۆریی پێکهاتە ناوخۆییەکەی، جگە لە توانای گونجاندنی لەگەڵ زانستە مۆدێرنەکاندا، زمانی کوردی دەوڵەمەندە بە وشەسازی، نەرم و نیان و خاوەنی میکانیزمی دروستکردنی وشەی نوێ، کە لە خودی جەوهەر و ڕۆحی زمانەکەوە وەرگیراوە، وەک زمانێکی ئەگلۆتیناتیڤ پۆلێن دەکرێت، وەک زمانی ئینگلیزی، فەرەنسی، ئەڵمانی و ئەوانی تر، واتە زۆرجار دوو وشە کۆدەکرێنەوە و وشەیەکی نوێ بە مانایەکی نوێ پێکدەهێنن. زمانی کوردی خاوەنی ئەم توانایەیە کە هاوسەنگ بێت لەگەڵ زاراوەی مۆدێرنی ڕۆژئاوایی کە بۆ وەسفکردنی

داهێنان و دۆزینەوەکان بەکاردێت.

زمان بە یەکێک لە پایە گرنگەکانی ناسنامەی نەتەوەیی دادەنرێت. بۆیە بە هێرشکردنە سەر زمانی کوردی، بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ هێرش دەکرێتە سەر خودی شوناسی نەتەوەیی و ئەمەش لە ڕەچاوکردنی سیاسییەوە سەرچاوە دەگرێت. بەربەستی بابەتیی تریش هەن کە ڕێگرن لەوەی کورد شارەزا بێت لە هەموو ئەو وشە زمانەوانییانەی کە لە سەرانسەری کوردستاندا قسەی پێدەکرێن. گرنگترینیان ئەو سنوورە سیاسیانەیە کە کوردستانیان دابەش کردووە بەسەر چوار وڵاتدا، ئەم سنوورانە بەهۆی هەلومەرجی مێژوویی و کۆلۆنیالیزمەوە سەپێندراون، پەیوەندی زمانەوانی و کارلێکی ڕاستەوخۆی نێوان کورد لە پارچە جیاجیاکانی کوردستان سنووردار کردووە، ئەمە فاکتەرێکی بنەڕەتییە بۆ نەتوانینی کورد لە زاڵبوون بەسەر هەموو زارە کوردییەکاندا، جیاوازی شێوەزاری دیاردەیەکی سروشتییە و کاریگەری لەسەر یەکگرتوویی زمان و یەکیتی نەتەوەیی نییە.

ئەگەر جیاوازی زۆر لە وشەسازی لە نێوان ناوچەیەکی تردا بدۆزینەوە، ئەمە بەو مانایە نییە کە کورد لە ناوچەیەکدا بە زمانێکی جیاواز قسە دەکەن، جیاوازە لەو زمانەی کە کورد لە ناوچەیەکی دیکەدا قسەی پێدەکات، ئەم جۆرە ئارگیومێنتە یان دەرەنجامە لە ڕادەبەدەر بێمانایە و یان لە نەزانییەوە سەرچاوە دەگرێت، ئەو کەسە لە جیاوازیی نێوان زمانێک و زارێک تێناگات یان لە هەوڵێکی بە مەبەست بۆ تێکدانی خودی زمانی کوردی و گومان خستنە سەر بوونی زمانی کوردی. بەڵام جیاوازییە بەرچاوەکانی بەکارهێنانی وشەسازیی دیارکراو لە ناوچەیەکی کوردییەوە بۆ ناوچەیەکی دیکە، دەرخەری دەوڵەمەندی و فرەچەشنی زمانی کوردییە، هەر ناوچەیەک خاوەنی وشەسازی تایبەتی خۆیەتی، جیای دەکاتەوە لە دانیشتوانی ناوچە کوردنشینەکانی دیکە، لەگەڵ ئەوەشدا لە چوارچێوەی یەک زماندا دەمێنێتەوە و لە زمانی ڕەسەنی کوردییەوە لک و پۆپ دەکات. زمان سەرچاوەیە، زاراوەش لک و پۆپن. ئەم فرەچەشنییە لە شێوەزارەکاندا، لە واقیعدا، لاوازی نییە، بەڵکو هێزێکە بۆ زمانەکەمان، چونکە ڕەنگدانەوەی زیندوویی و دەوڵەمەندی و فرەچەشنی زمانە، توانای بەرگەگرتنی لە سەرانسەری جوگرافیایەکی فراوان و لە ژێر بارودۆخی سیاسیی جیاواز و ئاڵۆزدا. بۆیە بۆمان دەردەکەوێت کە وشەسازیی کوردی بەسەر هەموو ناوچەکانی کوردستاندا دابەش بووە، ئەگەر لە یەک ناوچەدا قەتیس بوایە، بەشێکی زۆری دەوڵەمەندی خۆی لەدەست

دەدا و بەشێکی زۆری بە تەپەڕبوونی کات نەدەما. ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە دانیشتوانی ئەو ناوچەیە نەیاندەتوانی هەموو وشەسازییەکانی ناو فەرهەنگی کوردی بەکاربهێنن؛ بەڵکو شێوازێکی تایبەتی وشەیان هەڵدەبژارد و ئەوانی دیکەیان بەجێدەهێشت، کە دواتر لەگەڵ کاتدا کاڵ دەبووەوە و نەدەما، دابەشبوونی جوگرافی و هەروەها دابەشبوونی کتێبخانەی زمانەوانی بەرفراوانی کوردی لە سەرانسەری هەموو ناوچەکانی کوردستاندا، بەشداری کردووە لە پاراستنی ئەم میراتە زمانەوانییە دەوڵەمەند و بەرفراوانە. سەرەڕای ئەو شەڕە و سیاسەتانەی کە زمانی کوردییان کردە ئامانج، و ئەو قۆناغانەی کە بەکارهێنانی قەدەغەکرابوو و سەرەڕای هەڵمەتەکانی شێواندن و ئینکاری، هەر وەک زمانێکی زیندوو و بەهێز دەمێنێتەوە، ئەمە خۆی لە خۆیدا بەڵگەیە لەسەر توانای مانەوە و بەرگەگرتن و ئەوەی کە زمانەکە بەرگەی لەناوچوون دەگرێ.

زمانی کوردی خاوەنی دەوڵەمەندی و فرەچەشنییەکە کە وای لێدەکات بتوانێت زمانێکی یەکگرتوو پێکبهێنێت، بە مەرجێک مەرجە مێژوویی و سیاسییە گونجاوەکان جێبەجێ بکرێت، هەروەک چۆن لەگەڵ زمانەکانی دیکەی جیهاندا ڕوویداوە، جگە لەوەش جیاوازییە شێوەزارییەکانی ناو خۆی، یەکێتییەکەی نکۆڵی ناکات، بەڵکو زیندوویی و وشەسازی دەوڵەمەند و قووڵی مێژووییەکەی دووپات دەکەنەوە.

شەڕی ئەمریکاو ئیسرائیل لە گەڵ ئێران!.. حەسەن ڕازانی

ئەمریکاو ئیسرائیل ئەو شەڕەیان لەسەرچی لەگەڵ ئێران دەست پێکرد؟ شەڕە ئامانجی هەیە. کەواتە ئایا ئامانجەکانی ئەو شەڕە هاتوونەتەدی؟
ئایا شەڕەکە بە تەواوی کۆتایی هاتووە؟

ململانێی سیاسی و سەربازیی لە نێوان ئەمریکاو ئێراندا شتێکی تازە

نیەو مەژوویەکی هەیە. کاتێکیش کە ڕێبازی سیاسیی و دیبلۆماسیی شکست دەهێنێت و ئامانجەکانی بە تەواویی بەدەست ناهێنێت، ئیتر ڕێبازی شەڕو توندو تیژیی دەگیرێتە بەر!

لەو ململانێیەدا ئیسرائیل وەک بەرەی پێشەوەی ئەمریکا لە ناوچەکەدا دەردەکەوێت نەک تەنها وەکو پرۆکسیەکی ئەمریکاو بەس! مێژووی سیاسی و سەربازیی ئەمریکا بریتییە لە هەوڵی مانەوەی وەکو تاکەجەمسەری جیهان و تا ڕادەیەکیش تاکو ئەم دوایيانەش ئەمریکا توانیویەتی لەو هەوڵەیدا سەرکەوتوو بێ!

ئەمریکا زۆر دەمێکە وەک تاکە جەمسەری بەهێزی جیهان مامەڵە لە گەڵ دەوڵەتاندا دەکات بە تایبەتی لە دوای کۆتایی هاتنی جەنگی جیهانی دووەمەوە!

ئێستا جیهان لە ڕووی سیاسیی و سەربازییەوە گۆڕانی بەسەردا هاتووە. لە بەرامبەر ئەمریکادا هێزی زۆر کاریگەری تر سەری هەڵداوە بۆ نموونە چین کە بۆتە مەتەکە بەسەر دەی کۆمپانیا زەبەلاحە سەرمایەدارییەکانی ئەمریکاوە! چین لە ڕووی ئابووری وسەربازیی و تەکنەلۆژیاوە توانیویەتی بە ئاشکرایی ترس بخاتە ناو هەناوی سیاسەتمەدارە تاک جەمسەر ویستەکانی ئەمەریکاوە!

ئێستا کێشەی سەرەکی نێوان ئەمریکاو ئیسرائیل لە گەڵ ئێران، لە بنەڕەتدا ململانێیەکی جیۆپۆلەتیکیی و ئایدۆلۆژیی قووڵە کە بۆ زەقی لە دوای ١٩٧٩وە کە کۆماری ئیسلامی دامەزرا سەریهەڵداوە. ئەمریکا دەیەوێت بەرژەوەندییەکانی خۆی و بەرژەوەندی و سەقامگیریی هاوپەیمانەکانیشی، کە ئیسرائیل بە پلەی یەکەم دێت، لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بپارێزێت.

ئێران لەو نێوەدا ڕێگرێکی گەورەیە لە بەردەم ئەمریکاو ئیسرائیلدا. چونکە ئێستا چین و ڕووسیا بە تایبەتی چین لە ڕووی ئابووریی و سەرمایەو بازارو تەکنەلۆژیاوە خەریکە تەنگ بە ئەمریکا هەڵبچنێت. ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کە پڕە لە سەرچاوەی سرووشتیی بە تایبەتی نەوت و گازی شل، کە چین زۆری پێویستن و ئەمریکاش ئاگای لەمە هەیە و دەیەوێت ڕێگریی بە چین دروست بکات، بەڵام لەو نێوەدا ئێران ڕێگرە. ئێرانیش لە بەرامبەردا زۆر بە ئاشکرایی دژی هەژموونی ئەمریکایە و هەوڵدەدات نفوزی خۆی لە ناوچەکەدا فراوان بکاتو وەک تاکە جەمسەریش لە ناوچەکەدا دەربکەوێت!

بەهانە سەرەکییەکانی ئەمریکاو ئیسرائیل کە شەڕیان لەگەڵ ئێراندا دەستپێکردووە هەندێکیان کە بە ئاشکرا باسیان لێوە دەکەن بریتین لە:

ئێران بەرنامەی ئەتۆمی هەیەو چەکی ئەتۆمیی دروست دەکاو لە دژی بەرژەوەندیی و دەستەکانی ئەمریکا، کە مەبەستی بە پلەی یەکەم لە

ئیسرائیلە، بە کار دێنێت!
ئێران بەرنامەی مووشەکی بالیستیکی هەیەو پەرەی پێدەدات و مووشەکی بالیستیکی درووستکردوون و ئەمەش هەڕەشەیە بۆ سەر ئەمریکاو ئیسرائیل و بەرژەوەندییەکانیان لە ناوچەکەدا! بە تایبەتی ئیسرائیل ترسی زۆری لە ئێران هەیە.
ئیران بە ئاشکرایی شیعاری مەرگ بۆ ئەمریکای بەرزکردۆتەوە.
ئێران ئەمریکا بە شەیتانی گەورە ناودەبات و هەر بەو پێیەش مامەڵە لەگەڵ ئەمریکاو بەرژەوەندییەکانی ئەمریکاو دەستەکانی ئەمریکا بە تایبەتی ئیسرائیل لە ناوچەکەدا دەکات!
ئەمریکا دەڵێت کە ئێران دەست وەردەداتە نێو کاروباری دەوڵەتەکانی ناوچەکەو لە دژی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکاو ئیسرائیل لە ڕووی سەربازیی و سیاسیی و ئابوورییەوە هەنگاوی کرداریی ناوە!
ئێران، بە قسەی ئەمریکاو ئیسرائیل، پاڵپشتیی لە تیرۆرو پشگیریی لە گرروپە تیرۆریستەکان دەکات و گرووپی تیرۆریستیش لە دژی دەستەکانی ئەمریکا بە تایبەتی ئیسرائیل لە ناوچەکەدا درووست دەکات کە ئیسرائیل دەمێکە بەدەست ئەو گرووپانەوە گیری خواردووە!
ئێران نیازی سڕینەوەی ئیسرائیلی هەیە بە تەواوی دیارە لە ڕێگەی ئەو گرووپ و تاقمانەوە کە ئەمریکاو ئیسرائیل بە تیرۆریستیان ناودەبەن.
بۆیە کێشەی ئەمریکاو ئیسرائیل لەگەڵ ئێران نابێت تەنها وەک کێشەیەکی ئابووری یان سیاسیی ئاسایی چاوی لێبکرێت، بەڵکو ئەو کێشەیە ململانێیە لەسەر دەسەڵات و بەرژەوەندییە ستراتیژییەکان لە ناوچەیەکی هەستیاری وەک ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا!

ئەمریکاو ئیسڕائیل وا بەدووجار دەچێت کە شەڕیان بەشێوەیەکی بەرفراوان لە ڕووی دەریایی و ئاسمانییەوە لە دژی ئێران دەست پێکردووە بە مەبەستی ڕووخاندن یان لابردنی ئەو هەڕەشانەی کە بە هۆی ئێرانەوە دەکرێنە سەر ئەمریکاو ئیسرائیل و بەرژەوەندییەکانیان لە ناوچەکەدا. کە لەو نێوەدا هەندێک لە دەوڵەتەکانی کەنداویش وەک دەست و پرۆکسی ئەمریکاو ئیسرائیل ناویان دەهینرێت کە ترسیان لە ئێران هەیە!
ئەمریکاو ئیسرائیل لەو شەڕەدا توانییان لە ڕووی سەربازیی و ئابوورییەوە زەرەرو زیانێکی زۆر بە ئێران بگەیەنن. بۆ نموونە :
هێزی ئاسمانیی و دەریایی ئێرانیان بە تەواوی لە کارخستووە،
توانییان ڕیزی یەکەم و دووەم و سێهەم و تەنانەت چوارەمی فەرماندە هەرە باڵاکانی هێزی سەربازیی ئێران بکوژن،
توانییان زووروبەی هەرە زۆری زانا ئەتۆمییەکانی ئێران بکوژن،

توانییان بەرنامەی ئەتۆمیی و مووشەکییەکەی ئێران لە کاربخەن یان وێران بکەن، توانییان ژێرخانی سەرربازیی و تەکنیکی و تەکنەلۆژیای ئێران لە ناوبەرن یان لەکاری بخەن،

توانییان سەرکردەکانی حەماس و حیزباللە و هەندێکیش لە فەرماندەکانی حوسییەکان بکوژن.

توانییان حەماس لە ناوبەرن و حیزب اللەش بەتەواویی لاواز بکەن.

توانییان گەمارۆی ئابووریی لەسەر ئێران زیاتر بکەن و نەوت و بەرهەمەکانی نەوتیش هەم هاوردەو هەم بردنەدەرەوە لە ئێران ببرن،

توانییان زەرەرو زیانی داخستنی گەرووی هەرمز، کە ئیران دەڵێت لە ژێر دەسەڵاتی خۆیدایە، بەسەر ئێراندا زیاتر بشکێننەوەو داخستنی ئەو گەرووە لە لایەن ئیرانەوە چەندە زیانی بە ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی هەیە ئەوەندەش داخستنەکەی بە ئێران خودی خۆی زەرەری هەیە،

توانییان بەشار ئەسەد لابەرن و جۆلانی کە داردەستی خۆیانە بهێننە شوێنی.

زۆر شتی تریش کە ئەمریکاو ئیسرائیل لەدژی ئێران کردیان و هێشتاش بەردەوامن بە تایبەتی ئیسرائیل وەستانی نییە .

بەڵام ئێران هێشتا وەک سیستەم و وەک حکومەت و وەک دەوڵەت و وەک هێزی سەربازیی لە ناوخۆ بە ڕاگرتنی بارودۆخی ناوەوەی ئیران نەڕووخاوەو هەروا خۆی قایم دەکاتەوە!

ئیران هێشتا وەک ئەمریکا مەرج دادەنێت و لە مەرجە سەرەکییەکانی خۆی واز ناهێنێت! بە نموونە گەرووی هورمز دەبێ لە ژێر دەستی ئێراندا بێت،

بەرنامەی ئەتۆمی و بالیستیکی هەر درێژە پێدەدات،

هاوکاری پرۆکسییەکانی لە ناوچەکەدا بە تایبەتی حیزباللەی لوبنان درێژە پێدەدات و هاوکارییان دەکات.

هێشتا ئێران هەڕەشە دەکاتو زیرەکانە دانووستانەکان بەڕێوەدەبات و ڕێکەوتن لە پەناوی ڕێکەوتندا ئەنجامدەدات و مەبەستی سەرەکیشی ڕێکەوتن نییە بەڵک و کات بەدەست هێنانە! کە ئەمەیان ئەمریکا بە قازانجی نییە!

ئێران تاکو ئێستاش هیچ بەڵێنێکی بە ڕاستی نەداوە کە بەرنامە ئەتۆمییەکەی لە ناودەبات و مووشەکی بالیستیکی ناوێت و هاوکاری پرۆکسییەکانی ناکات و گەرووی هەرمز وازلێدەنێت.

ئێران زۆر بە ناڕوونیی دەچێتە ناو دانووستانەکان و ئاشکرا نییە چی دەکات و چی دەبن سەریەوەیە!

ئێستا ئێران ئامانجی سەرەکی ئەوەیە کە داواکەی خومەینی جێبەجی

بکات کە دەیگوت “پاراستنی کۆماری ئیسلامی ئێران لە نوێژو رۆژوو فەرزترە!”

بەیە شێوە کۆتایی پێنەهاتووە چونکە ئەو ئامانجانەی کە شەریان لە پیناویدا هەڵگیرساندووە هێشتا بە تەواوی بە هەردووک لایەنی شەڕەکە نەهاتوونەتەدی، بە تایبەتی بۆ ئەمریکاو ئیسرائیل و بە تایبەتیتریش بۆ حکومەتە ڕاستڕەوەکەی ئیسرائیل.

ئیسرائیل پێی وایە ئەو لە دەرەوەی ئەو ڕێکەوتنەدایە!
نەتانیاهۆ، سەرۆک وەزیرانی ئیسرائیل، لە ٢٢ی حوزەیران لە کۆبوونەوەیەکی گشتی دا بە ئاشکرا گوتی: ئەگەر ئەمریکا لە شوێنی ئیمە بایە هەمان کاری ئەمەی دەکرد لە دژی حیزب اللە. بۆیە ئیمە بەردەوام دەبین لە پاراستنی ئاسایشی ئیسرائیل و خەڵکی خۆمان و ریگە نادەین لە هیچ شوێنێکەوە هەڕەشە بکرێتە سەر ئاسایشی ئیسرائیل و خەڵکی ئێمە.
ڕۆژی ٢٣ی حوزەیرانی ٢٠٢٦ ڕۆژنامەی ئیندیپێندێنتی بەریتانیا سووربوونی ئیسرائیلی لە بەردەوامیدان بە شەڕ لە گەڵ حیزباللەدا دووبارەکردەوەو هەروەها بە پاراستنی ئاسایشی ئیسرائیل، سوپاو هێزی سەربازیی ئیسرائیل لە شوینەکانی خۆی لە ناو لوبنان و فەلەستیندا ناکشێتەوە!.
بۆیە بە بڕوای من چاوەکان لە سەر ئەوەن کە شەڕەکە کۆتایی نەهاتووە. من پێم وایە شەڕەکە کاتێک کۆتایی دێت کە ئێران بە تەواوی ملکەچی داخوازییەکانی ئەمریکاو ئیسرائیل ببیت.. ئەگەر ئێران وا نەکات ئەوا بە سەودوو دەبێ یان چاوەڕێی شەڕ بکات لەگەڵ ئەمریکاو ئیسرائیل، جا پێی بکرێت یان پێی نەکرێت ئەوە شتێکی ترە، یاخود دەبێ ئێران چاوەڕێی ڕێگایەکی تر بکات کە ئەمریکاو ئیسرائیل دەیگرنە بەر بۆ ڕوخاندنی یەکجارەکی دەسەڵای کۆماری ئیسلامیی لە ئێران!

ئەوەتە ئەمڕۆ ٢٣ی حوزەیرانی ٢٠٢٦سەرۆکی تازەی موسادی ئیسرائیل دەڵێت:” دەبێ لە ڕێگەیەکی تر بگەڕێین بۆ ڕووخاندنی ڕژێمی ئێران” واتە شەڕ کۆتایی نەهاتووەو نەهێشتنی کۆماری ئیسلامیی ئێران هەر لە سەر مێزی شەڕانگێزیی سیاسەتمەدارانی سەربازیی و سیاسیی ئیسرائیل و و ئەمریکادایە.
ئەوەی کە جێی تێڕامانیشە ئەوەیە کە هێشتا خەڵکی ئێران زۆر باوەڕیان بە ئەمریکاو ئیسرائیل نیەو دەزانن کە هەر ئەمریکاو ڕۆژئاوابوون کە ئەو سیستەمیان بەسەر خەڵکی ئێراندا سەپاند!
هەروەها خەڵکی ئێران دەزانن کە ئەمریکاو ئیسرائیل لەبەر خاتری

خەڵکی ئێران نییە کە شەڕ بە دژی کۆماری ئاخوندەکان دەکەن، بەڵکو لەبەر بەرژەوەندی خۆیانەو بەرژەوەندی ئەوان و خەڵکی ئێرانیش دوو شتی زۆر لیک جیان.

مێژووی ناوچەکەش ئەوە نیشان دەدات و هەر ئەوەش دووپات دەکاتەوە کە ئەگەر هەر هێزو دەوڵەت و گرووپێک لەگەڵ ئیسرائیل ناکۆکی درووست بکات و ناتەبا بێت، دەبێ باش بزانێت کە جێگەی خۆی لەژر دەکات و ناتوانێت دەوام بکات! جا درەنگ بێت یان زوو!.

(ئەو شاعیرانەی چیرۆك دەنووسن) و تەنگـــــوچەڵەمەی ڕەخنە و لێکۆڵینەوە*.. سەڵاح شوان

لەشاوی ئەدەبی نوێمان وا بە دەساڵ دەچێت بەرپابووە, تاکو ئێستایش کەفوکوڵی, ئەگەر لە زیادییشدا نەبێت، بەرەو نیشتنەوەیش نەچووە، ئەمەیش بێگومان سەرەڕای ئەوەی دەورێکی ئێجگار گەورەی لە پەرەسەندنی ئەدەبەکەماندا هەبووە و هەیە، بەڵام هەرگیزیش لە لایەنی بەسوود و بگرە تا زیانبەخشیش خاڵی نییە.
یەکێك لەو لایەنە زیانبەخشانەی ئەم لەشاوەیش نیمچە دیاردەیەکە جاروبار بەئاستەم و هەندێك جاری تریش زۆر بە زەق و ناهەموار دەردەکەوێت, لەو ئاوماڵکە دەچێت کە بەدەم ئاوێکی خوڕەوە هاتووبێت و هەندێك جار ئەوەندە پووش و پەڵاشی بەڕەگ و ڕیش لە خۆی کۆبکاتەوە، کە مەترسیی ئەوەی لێبکرێت ئەو ئاوە خوڕە بپەنگێنێتەوە و لە ئاوەڕۆگەکەی خۆی دەری بکات و بەلایەکدا بیبات زیانی لێ قازانجی زیاتر بێت، بۆیە پێویستی بە پاککردنەوە دەبێت. ئەم نیمچە دیاردەیەیش جۆرە نووسینێکە جاروبار بە ناوی (ڕەخنە) و هەندێك جاری کەمتریش بە ناوی(لێکۆڵینەوە)وە بەرچاو دەکەون.
ئەمجۆرە نووسینە ئەگەرچیش ڕووی کردووەتە مەیدانی ئەدەب، بەڵام حەقیقەتەکەی ئەدەب نییە و لە ناچارییە. چونکە ئەدەب ئەوەندە بەربڵاوە، دەکرێت بە بیانووی “ناوەڕۆك”ـــەوە ئەو جۆرە نووسینانە وا پیشان بدرێن کە دەربارەی ئەدەبن. زیاتریش لەبەر ئەوەی ئەدەبی

هەندێك نەتەوەی تر لە بەر هەی جیا لەمەی ئێستای ئەمە شتی وەهایان بە خۆیانەوە دیوە، بەڵام گشت ئەو ڕێیانەیش هەر بە بانە دەچن و هەر لە یەك قۆڵیشەوە ڕووی تێدەكەن، كە ئەویش ئەركی ڕۆژانەی ئەدەب و ئاڕاستەكردنەتی بە خزمەتی ئەو فیكرەی ئەوان بانگی بۆ هەڵدەدەن. تەنانەت لە هەندێك شوێن و كاتیشدا ئەم بۆچوونانە وایان لە ئەدەب ویستووە ببێت بە سوخرەكێشێكی بەدەسەڵات و كەرەستەیەكی بێگیانی پڕۆپاگەندە، بەمەیش ئەدەبی هەندێك لەو نەتەوانەی تووشی ئەم دەردە هاتوون، وایان لێهاتووە بە چەندین قۆناغ لە پلەكەی پێشوویان دوابكەون. ئەدیبە ڕەسەنەكانیشیان تووشی دوو سەرەی ناهەموار بوونە, یان مۆری ناپاكیی پێوەنان و پاراستنی داهێنانەكانیان و یانیش سەرشۆڕكردن بۆ (توانەوە) و نووسین بە پێی پێوانە و كێشانە بەزۆر سەپێنراوەكان. كە ئەمیشیان بەلای زوربەیانەوە ئەوەندە گرانبووە پێیان نەچووەتەسەر و زیاتریش هەر بە خۆ لەناوبردن لەو دەردە ڕزگاریان بووە.(١)

بۆیە ئەم دیاردەیەی لای خۆمان شتێكی سەیر و دەگمەن نییە، بەڵام دڵنیام ئەم كردەوەیە لەگەڵ ئەدەبەكەی ئێمەدا ناگاتە ئەم ڕادەیە، چونكە ئاووهەوای وڵاتەكەمان بۆ ڕەگداكوتانی گشت ڕووەكێك دەستنادات، بە تایبەتیش ئەگەر دەكوداڵێك بێت بەدەم بایەكی ناوەختەی لە دوورەوە هاتووەوە هاتووبێت.

بێگومان من لێرەدا مەبەستم نییە و نایشكرێت گشت لایەنەكی وەها دیاردەیەك ڕوونبكەمەوە و چاریشی بۆ دابنێم، چونكە ئەمە كاری تەنیا كەسێك و تەنیا نووسینێكی وەك ئەمەی من نییە و كاروانی ئەدەبەكەمان بە ڕەسەنایەتیی خۆی دەتوانێت – زوو یان درەنگ – چارەسەری بكات. بۆیە من هەر تەنیا گۆشەیەك دەگرم و ئەوەندەی لە بارمدا هەبێت ڕوونی دەكەمەوە.

*ئاشكراترین مۆركی ئەم دیاردەیە مەسەلەی فیكرە لە ئەدەبدا، كە بێگومان مەسەلەیەكی بەبایەخ و كەم نییە، بەڵام بێگومانیشە كە دەوترێت فیكر لە ئەدەبدا، پەیوەندیی ئەم دوو لقەی ڕۆشنبیریی تا ڕادەیەك دەستنیشان دەبێت، كە ئەوەیش مەسەلەی فیكرە وەكو بەشێك لەو كەرەستانەی ئەدەب بۆ زیاتر خۆ بەهێزكردن بەكاری دەهێنێت..ئەمە ڕێك وەكو ئەوەیش وایە بوترێت: كۆمەڵایەتی لە ئەدەبدا و دەروونناسیی لە ئەدەبدا و ئایین لە ئەدەبدا و فۆلكلۆر لە ئەدەبدا و..هتد. واتە گشتەكە ئەدەبە و ئەوانی تر بەش و لقە بەشن..باوەڕیش ناكەم پێویست بكات بڵێین لق و بەش هەرگیز ناشێت لەم مەسەلانەدا جێگای گشتەكە بگرنەوە بە بێئەوەی گشتەكە بشێوێت، یان ببێت بە بەشێكی تر..بۆ نموونە با بڵێین: ئەگەر هاتوو دەروونناسیی لە ئەدەبدا بوو بە گشت شتێكی ئەدەبەكە، ئیتر

ئەدەبەکە لە ئەدەبیی دەکەوێت، ئینجا نووسینەکە با کێش و قافیە، یان مەنەلۆج و دیالۆجیشی تیا بێت..ئەمە دەربارەی کۆمەڵایەتیی و زانست و فیکر و گشت لقەکانی تریش لە ئەدەبدا هەر وەهایە، واتە ئەگەر ئەدەب تەنیا وەکو فیکر، یان هەر یەکێك لە بەش و لقەکانی تری سەیرکرا نرخە ئەدەبییەکەی نامێنیت و لە ئەدەبایەتیی دەکەوێت و نایش بێت بەوانەیش. هەروەهایش ناشێت پێودانگەکانی ئەدەب بەسەر یەکێك لەوانەدا بسەپێنین، با بە ڕوونکردنەوەی مەبەستەکانی خۆی پەنایشی بردووبێتە بەر ئەدەب..بۆ نموونە”فرۆید” لەگەڵ ئەوەیشدا زۆر لە تیۆرەکانی لە ڕێگای ئەدەبەوە ساغکردووتەوە، بەڵام نووسینەکانی هەرگیز نەبوونە بە ئەدەب و هەر بە دروونناسیی ماونەتەوە. یان”زەردەشت وای وت”ی”نیتشە”ی فەیلەسووف ئەگەرچیش لە شێوەی چیرۆك یان ڕۆماندا داڕێژراوە، بەڵام هەرگیز لەسەر ئەدەب دانەنراوە و ئەگەر وەکو ئەدەب سەیر بکرێت لە بەرهەمی ئەدیبێکی تازە پێگەیشتوو زیاتر نابێت.

ئەمانە بەدیهییاتن و هەر بۆ بیرخستنەوە و سوود وەرگرتن لەم نووسینەدا دەیانخەینە پێش چاو. ئەگینا باوەڕناکەم کەس هەبێت ئەوەندە خۆی گێل بکات داوا لە بولبول بکات فەردە گەنمی بە هەڵبگرێت و دەنگخۆشییشی لە گوێدرێژ بوێت!

*پەیوەندیی نێوان ئەدەب و فیکر پەیوەندییەکی – زیاتر لە گشت شتەکانی تر – پڕکێشبووە و هەر لە سەرەتاوە بگرەوبەردەی زۆری لەسەر کراوە و دەکرێت. چونکە مەسەلەکە کێشەی نێوان دوو لای بەهێز و قووڵ و فراوانی ڕۆشنبیرییە و هەر لایەیش شۆڕەسواری خۆی هەبووە داکۆکیی لەسەر بکات و هەوڵبدات ئەو لایەکەی تر بە سوودی خۆی دەستەبەر بکات. بەتایبەتیش لەبەر ئەوەی هەردوو زیاتر هەر یەك کەرەستە بە بەدیهێنانی مەبەستەکانیان بەکاردەهێنن، کە ئەویش زمانە.

بەڵام لەبەر ئەوەی ئەدەب هونەرە و هونەریش لە ڕووی کاتەوە زۆر پێش فیکر و فەلسەفە کەوتووە و فراوانتر و قووڵتریش ڕەگی لە ناخی مرۆڤایەتییدا داکوتاوە، بۆیە فیکر و فەلسەفە بە چەسپاندنی چەمکەکانی خۆی پەنای بردووەتە بەر ئەدەب و هەر کە ئەدەب بە هانای نەهاتووبێت و لە قالبەکانی فراوانتر بووبێت و پەلوپۆی بڵاوتر هاویشتووبێت، فیکر ویستوویەتی بە جۆرێك ئاڕاستەی بکات بشێت ببێت بە کەرەستەیەك بۆ چەمکەکانی.

لێرەیشەوە کێشەیەك سەریهەڵداوە کە زیاتر کێشەی نێوان دەستەمۆکەر و دەستەمۆنەبوو بووە. تەنانەت ئەم کێشەیە لەلای هەندێك لە خاوەن بیران و فەیلەسووفە وشکەکان بووە بە هۆی پێکدادان و ساردەجەنگ. بۆیە دووهەزار ساڵ زیاترە”ئەفلاتوون”ی فەیلەسووف هیچ چارەکی

نەماوە لەوە زیاتر كە شاعیران لە كەمارە داتاشراوە هەرگیز بەدینەهاتووەكەی دووربخاتەوە و وەرزشەوانەكانی لەوان پێ پەسەندتر بێت. نەك تەنیا لەبەر ئەوەی وەرزشەوانەكان لە شاعیران بە پیل و بازوو و بەكارترن، بەڵكو لەبەر ئەوەیش شاعیران بیر و هۆشی خەڵكیش والێدەكەن بە یاسا و ڕێژیمی كەمارەكەی دانەكەون.."چیخۆف"یش وەكو ئەدیبێكی داهێنەری مەزن لەم بگرەو بەردەیەدا بەشداریی كردووە و دەڵێت:"فیكر بدەرە لاوە..چ سوودێكی هەیە؟! ئەمە پێویستە لەسەرمان ڕاستگۆیانە و دەسەزانە دەربارەی ئەو شتانە بنووسین كە دەیانبینین و هەستیان پێدەكەین"(٢) ئەم وتەیە بە دەمی پاڵەوانی بەرهەمەكەوە نەوتراوە تا بڵێین مەرج نییە ڕای نووسەرەكە خۆی وابێت، بەڵكو لە گفتوگۆیەكدا دەربارەی ناوەڕۆكی چیرۆك وای وتووە. ئاشكرایشە "چیخۆف" ئەدەب بە زادەیەكی ڕەسەنی ژیان دەزانێت و لە كاروباری ئەقڵیی ڕووت جودای دەكاتەوە. بەڵام هەر بە بەچوونە هونەرییەكەی خۆی لەكیشیان دانابڕێت و خاوەن بیر و فەیلەسووفان لە دنیاكەی خۆی دەرناكات، چونكە دەزانێت ژیان لەوە فراوانترە لە جەگای یەك لا زیاتری تیا نەبێتەوە. ئەمەیش جیاوازیی نەوان بەچوونی بەربەڵاوی پەلكەڕەنگینەئاسای ئەدەب و بەچوونی وشكی لە قاڵب دراوی فەلسەفەیە، بۆیە دەڵێت:"من چونكە دەژیم و بیردەكەمەوە و لە كەشە و ئەندێشەدام، دیارە گشت ئەو شتانە لە نووسینەكاندا ڕەنگدەدەنەوە، ئیتر ئەگەر نووسەرێكی بەهرەمەندبم چ پێویستییەكم بە وشەی(فیكرە) و (نموونە)هەیە؟خۆ من نە مامۆستا و نە شێخ و نە پیاوی پڕۆپاگەندەنیم. من ڕاستگۆیانە وێنەی ژیان دەكێشم"(٣) ..ئینجا ئەگەر بزانین هەردوو وشەی"فیكرە" و “نموونە”وشەی “ناوەڕۆك”ی ئێستا دەگرێتەوە، بە تەواوی مەبەستەكەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە.

بەلای منەوە گشت ئەدیبێكی ڕەسەن ئەگەر وایشی نەوتووبێت، بە ئەدەبەكەی هەر ئەمەی چەسپاندووە، چونكە وەكو چۆن هیچ ئەدیبێك فیكرێكی دانەشتووە، ئەوهایش هیچ فیكرێك ئەدیبێكی ڕەسەنی دروست نەكردووە. بەڵام ئەمە هەرگیز ئەوە ناگەیەنێت ئەدیبە ڕەسەنەكان سەر بە هیچ فیكرێك نەبن و كەم تا زۆر تەعبیر لەو فیكرەیش نەكەن كە باوەڕیان پێیەتی. ئەگەرچیش زۆرجار هەبووە ئەدیبێك سەر بە فیكرێك بووە و بە ئەدەبەكەیشی شتێكی تری دەربڕیووە، باشترین نموونەی ئەمەیش"بەلزاك"ی سەر بە مەلیك و دارودەستەكەیەتی ، كە بە ئەدەبەكەیشی ڕوونترین شێوەی كێشەی نەوان ڕەنجدەران و چەوسێنەرانی كێشاوە…(٤) “یەسەنین”یش دەربارەی خۆی بەدەم گۆڕهەڵكەنەكەوە دەڵێت:

لە ژیانیدا كەم بەدەمەستیی نەكردووە

بەڵام هەرگیز نەیتوانیووە
پێنج لاپەڕە
لە"سەرمایە" بخوێنێتەوە.(٥)
ئینجا ئەوەی لێرەدا مەبەستمانە ئەوەیە هەندێك لەو نووسەرانەی ئەو جۆرە بە ناو ڕەخنە و لێکۆڵینەوانە لای خۆمان دەنووسن بۆ خۆیان بزانن و نەزانن لە دانیشتوانی کۆمارێکی وەك ئەوەی"ئەفلاتوون"ن و دەیانەوێت ئەو ئەدەبەی لە قاڵبەکانیان زیاتر پەلوپۆی هاویشتووبێت و لەگەڵ ڕێژیم و پەیڕەوەکانیاندا نەگونجێت، کۆمار بەدەر و ڕیسوای بکەن جا بە هەر شێوەیەك و بە هەر نرخێك بێت.
*خاڵێکی تری گرنگیش لەم دیاردەیەدا مەسەلەی ناوی"ڕەخنە"و"لێکۆڵینەوە"یە و ئاشکرایشە ئەم دوو وشەیە لە ئەدەبەوە هەڵقوڵاون و بەشێکن لێی، ڕەخنەگرانیش هەمیشە بەوە ڕێزی خۆیان لە دڵی ئەدیبان و خەڵکیشدا چەسپاندووە کە شارەزایەکی تەواوی ئەدەبی زمانەکەی خۆیان و پاشانیش گشت ئەدەبی جیهانیی بوونە و بە تەواوی سەریان لە هونەرەکانی ئەدەب و وردەکارییەکانی بەرهەمی ئەدەبی دەرچووە، ئینجا سەرەڕای ئەمەیش ڕۆشنبیرێکی هوشیاری گشت کۆڕەکانی تری ڕۆشنبیریی بوونە. ئەوەی لە هەندێك لەو ڕەخنە و لێکۆڵینەوانەدا دەبینرێت کە من لێرەدا مەبەستمن، ئەوەیە هەرە چاکەکانیان باسی گشت شتێکی تیایە تەنیا ئەدەب نەبێت! خۆ ئەگەر بڵێین پەنا دەبەرێتە بەر گشت ئەو شتانە بۆ تیشك خستنە سەر ئەدەبەکە، وەهایش نییە. بەڵکو بە پێچەوانەوە ئەدەبەکە تەنیا کەرەستەیەکی بە سوخرە گیراوە بۆ ئەو مەبەستانەی تر، جا ڕەوابن یان ناڕەوا.
بەڵام هەندێکی تری – وەکو لەم نموونەیەی دەیخەینە پێش چاو-لە چەند کلیشە و وتەیەکی سواو زیاتر، کە وەکو قەوانی شکاو دووبارە دەبێتەوە، هیچی تری تیا نییە. ئەمەیش دیاردەیەکە کۆمەڵێك هۆی جیاجیای هەیە، لە سەرووی هەمووشیانەوە ئەوەیە"نان بە نانەوا و گۆشت بە قەساب"لەم سەردەمە جەنجاڵە و زۆر لایەنەدا کە زیاتر پێویستی بە خۆتەرخانکردن هەیە، باوی نەماوە و هەندێك لە قەسابەکان لەبەر هەر هۆیەك بێت بە خۆیان و کێردەکانیانەوە ڕوویان کردووەتە تەنووربانە سپییەکەی ئەدەبەکەمان و بە شێوەی پێشووی خۆیان ڕەفتار لەگەڵ نانی ئەدەبەکەماندا دەکەن.

دوای ئەم پێشەکییە گشتیی و ئێجگار کورتە, حەزدەکەم چەند خاڵێك دەربارەی ئەم نووسینەی خۆم بخەمە پێش چاو:

١ـــــ بە شێوەیەکی گشتیی بەرپرچەکانم بە پێی ڕیزی نووسینەکەی نووسەر دەبێت، جا لەبەر ئەوەی ئەو هیچ مەنهەج و هێڵ و گونجاندنێکی بەکارنەهێناوە، بۆیە ئەمەی منیش تەنیا بریتییە لە چەند خاڵێکی جیاجیای لێرە و لەوە.

٢ـــــ شیکردنەوەی ئەو چیرۆکانەی نووسەر باسی کردوون و خۆدان لە لایەنە هونەرییەکانیان زۆر بە کورتی و بە شێوەیەکی گشتییە و هەر تەنیا بە دەرخستنی ڕاستی و ناڕاستی و ڕوونکردنەوەیە.

٣ـــــ بە پێی توانا هەوڵم داوە بەچوونەکانی خۆم بە وتە و نموونەی گەورە ئەدیبانی دنیا پاڵپشت بکەم، بۆ ئەوەی نەوترێت منیش قسە لە گیرفانی خۆمەوە دەردەهێنم و بە پێی بەچوونی نەشارەزایانەی خۆم شتەکان لێك دەدەمەوە.

٤ـــــ دواییش ئەم گفتوگۆیە خاڵ بە خاڵ و هەنگاو بە هەنگاوی نووسینەکەی نەگرتووەتەوە، بەڵکو زیاتر شتە سەرەکیی و زەقەکانی گرتووەتەوە.

ئینجا با بە نموونەیەکی بچووکی لەو جۆرە ڕەخنانەدا بچینەوە کە ئەویش نووسینەکی"حەمەسەعید حەسەن"ـــــە بە ناونیشانی "ئەو شاعیرانەی چیرۆك دەنووسن"(٦)

*بەر لە گشت شتێك ئەوەندەی من ئاگام لێبێت ئەم ناونیشانە پڕۆژەیەکی چیرۆکنووس "ڕەئووف حەسەن" بوو، لە کاتی خۆیدا هەندێك سەرنجیشی دەربارەی ئەم پڕۆژەیە بۆ من و چەند هاوڕێیەکی تریش باسکردووە.. بەڵام هەرگیز سەرنجەکانی ئەو لەم نووسینە نەدەچوون.

*"حەمەسەعید"پاش سەرەتایەکی کورت دێتە سەر"کۆمەڵێ لەو چیرۆکانەی لەدوای ١٩٧٠وە بڵاوکراونەتەوە و نووسەرەکانیان شاعیرن".(٧) یەکەم کەسیش "دڵشاد محەمەد ئەمین"ی شاعیر و چیرۆکنووسی هەڵبژاردووە و هەر خۆیشی دەڵێت:"دڵشاد شاعیرە، بەڵام چیرۆکنووسێکی بێ تواناشە". کەوابوو "دڵشاد"لەو شاعیرانە نییە کە جاروبار چیرۆکیش دەنووسن، بەڵکو سەرەڕای شاعیرێتییەکەی چیرۆکنووسیشە و بە پێچەوانەی ئەوانی تریشەوە دوو کۆمەڵە چیرۆکیشی بە ناونیشانەکانی"بە پەنجەکانم دەتبینم"و"دەر یاسین"ـــەوە لەچاپ داوە، ئەمە لەکاتێکدا هەندێك لە چیرۆکنووسەکانیشمان ئەمەیان نییە. بەمەیش لەوانی تر جودا دەبێتەوە و ناکەوێتە ژێر ناونیشانی نووسینەکەوە.

*نووسەر یەکەم چیرۆکیش"بووکەخان"ی هەڵبژاردووە، کە "محەمەدین زەنگنە"یش لە ژمارە"٤٥"ی گۆڤاری "ڕۆشنبیری نوێ"دا کورتە ڕەخنەیەکی بە زمانی عەرەبی لەسەر ئەم چیرۆکە نووسیوە لەگەڵ چوار

چیرکی تردا، ک ل زمار‌ی پشووی ئو گقاردا کرابوون ب عربی و باوکرابوونو.(٨) “حمسعید”ئگرچی هر ئو شتانی “محدین زنگن”ی ب سروگو شکاوی، یان ب ئاوژووکراوی وتوون‌تو کچی هیچ پنجیکی ب ئو نووسین درژنکردوو!
*ئاشکرایش ئوی “محدین زنگن” ناوی”چند سرنجکی خرا”ی لناو زر وردتر و قووتر و تنانت ب قوارییش لمی ئم زیاترن ک ناوی”لکینوی لناو!
*جگ لمانیش”حمسعید” ئو چیرک وکو چیرککی پروردیی ل قم دات، بمیش گیانی چیرککک-ک درامایکیتی-ل ناخو دردهنت، ئم بلای خیو پیاهداو!
*”حمسعید”ای وایک”یک ل مرجکانی چیرکی سرکوتوو ئوی تا مایکی دوورودرژ ل یادی خونر ناچتو”..بگومان ئمیش لاینی کارتکردن و تام و لزت و دروون ورووژاندنکی هونر دگرتو، کچی هر خیشی دمك نیی بو تان ل “سامی شش”دگرت ک وتوویتی:”شیعر لززتک ل سرووی هموو لززتکانو”.(٩) قیدی چیی. شتکی چاک و چیرك و گشت هونرکانی تریش ئم لاین بدی بهنن، بام ئم هرگیز مرجی چیرکی سرکوتوو نیی و دشت چیرکی وا هبت ک دستت دای تا تواوی نکیت وازی لنهنیت و کچی ن چیرکی چاك و ن سرکوتوویش بت. جگ لوی ئم مسلی پیوندیی ب کمك لاینی هونریی و فیکریی و دروونیی و شنبیریی و کمایتیی و..شتی ترو هی و بلای هر کسو ب جرک. ب نموون چیرک پلیسییکانی”ئگاسا کریستی”لو چیرکانن ک ش خونر هر ئوندی دستی دای تا تواوی نکات وازی لناهنت و ل برهمی تکا گشت گور ئدیبانی ئم جیهانیش لناو زوربی خونداراندا باوترن. چیرك و مانکانی”فرانسوا ساگان”یش ل فرنسادا ل گشت ئوانی تر زیاتر دخونرنو. مانی”باوکی حیی”ی”ماری پووز”یش تا ئستا زرترین دانی ل چاپکراو و فرشراو و نگ هرگیزیش ل بیری هیچ خونرك نچتو، بام ئمان لگ ئویشدا هیچ نرخکی ئوتی ن ئدبیی و ن هونریی و ن فیکریی و ن هیچی تریان نیی. ب پچوانیشو زر ل شاکار جیهانییکان هن ب کم کس دخونرنو، وکو مانی”گان ل کات ونبووک”ی”مارسیل پوست”و مان و زربی چیرککانی “جمس جیس”و چیرك و مانکانی”ئالان ب-گر”و..زری تریش. ئم سرای ئوی هر ل بنتدا کم کورت چیرك هی ب مایکی دوورو درژ ل بیری خونردا بمنتو، چونک کورت چیرك وکو چشن خی ئو توانایی زر کم و ئم

قسەیە تۆزێك زیاتر بۆ ڕۆمان دەستدەدات.
نووسەر بۆ نموونەی ئەم قسەیەی"کوێرەوەری"(١٠)دەهێنێتەوە..ئەوی ڕاستی بێت من بۆ ئەم نووسینە بەو چیرۆکەدا چوومەوە، بەڵام کەس سوێندی لەسەرم نییە، تا تەواوم کرد چوار پێنج جار لاپەڕەکانیم هەڵدەدایەوە بۆ ئەوەی بزانم چەندی ماوە تەواو بێت. من ناڵێم ئەو چیرۆکە لە کاتی خۆیدا پڕ بە پێستی سەردەمەکەی نەبووە، بەڵام ئێستا"تەنیا چمکێکە لە مێژوو، مەگەر بایەخی سەرەکی چیرۆکەکە لەمەدا بێ. دەنا ئەو واقیعە ئێستا نموونەی نەماوە و ئەگەر مابێتیش شێوەیەکی زۆر جیاوازی وەرگرتووە و تەواو گۆڕاوە"(١١)ئەم وتەیەی "حوس□□ن عارف"لێرەیشدا پڕ بە پێستێتی. دەربارەی ئەو جۆرە شێوەیەیش، "محێدین زەنگنە"دەربارەی چیرۆکی "خازێ"(١٢)، کە هیچ جیاوازییەکی لەگەڵ"کوێرەوەری"دا نییە، دەڵێت:"..نموونەیەکی دواکەوتووی نووسینە.. تەنیا ئەو مێژووەی هەڵیگرتووە، ئەگەر بە هانای بێت، وای لێداکات ناوی چیرۆکی لێبنرێت..چونکە سەر بەو سەردەمەیە کە هێشتا سنووری نێوان چیرۆك وەکو هونەر و چیرۆك وەکو وتارێکی ئینشایی(اصلاحي)ڕوون نەبوو بووەوە".(١٣) بەمەیشدا دەردەکەوێت"حەمەسەعید"بە چێژ و بە بۆچوونیش لەگەڵ ئەو هەنگاوە پێشکەوتووانەی ئەمڕۆی هونەری چیرۆکنووسین و بگرە ژیانی پێشکەوتوویشدا نییە، بۆیە هیچ نموونەیەکی نوێ، یان نەمری نەهێناوەتەوە. هێنانەوەی ئەم نموونەیەیش دیارە پەنجە درێژ کردنێکە بۆ نووسینی چیرۆکی وەها، کە"..لە ئاستی تەکنیکی تازەدا ئەو بایەخەی نەماوە و بەکارهێنانی لە ئێستادا جۆرێکە لە دواکەوتن لە کاروان".(١٤)
*"حەمەسەعید"لەمسەر تا ئەوسەری نووسینەکەیدا ئەوەندەی پێی بکرێت خۆی لە لایەنە هونەرییەکانی چیرۆکەکان پاراستووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا کە بە چەند قسەیەك ئەم چیرۆك بە سەرکەوتوو ئەوی تر بە س□ر□ن□کەوتوو لە قەڵەم دەدات، بە بێئەوەی بە هیچ بەڵگەیەك ئەو ڕایانەی بچەسپێنێت، یان ئەو سەرکەوتن و نەکەوتنە دەربخات..دەڵێم لەگەڵ ئەوەیشدا-وەکو لەمەودوا ڕوونی دەکەینەوە-لە زوربه□ی بۆچوونەکانیدا بە هەڵەدا چووە.
بۆ نموونە دەربارەی چیرۆکی"محازەرەیەك دەربارەی کورتە چیرۆك و سۆ وەت"(١٥) دەڵێت:"..ئەو شێوە تەکنیکەشی دڵشاد فیکری چیرۆکەکەی پێ دەربڕیووە شێوەیەکی تازەی تایبەتە بە دڵشاد و..هتد". کامە شێوە تەکنیك؟ سیمای ئەو شێوەیە چییە؟ کامانەن ئەو بناغە تەکنیکییانەی کاك"دڵشاد"چیرۆکەکەی پێ دەربڕیووە؟ تازەیی و تایبەتییەکەی لە چی و لە کوێدایە؟..هتد. نووسەر خۆی لە هیچ یەکێك لەم پرسیارانە نەداوە. بۆ نموونەی بە هەڵەدا چوونەکانیشی، سەرەڕای ئەوەی

دەربارەی درامییەتە بە پەروەردەیی کراوەکەی چیرۆکی “بووکەخان”وتمان، لەپێشدا کە بە”..سەوەت”دا زیاتر لە”بووکەخان”هەڵدەدات، هەر بۆ هەڵەداچووە و ڕایەکەی بە پێچەوانەوەیە! چونکە”..سەوەت”جگە لەوەی هەمووی بە”دیاڵۆگ”داڕێژراوە، تەنیا چەند دێڕێکی سەرەتاکەی و کۆتاییەکەی نەبێت، سەرەتاکەیشی تووشی ڕیپۆرتاژکاریی هاتووە، بەوەی باسی هونەری کورتە چیرۆك دەکات، ئینجا با چیرۆکەکە بۆ دەمی مامۆستایەکەوە بێت و جێگایش ژووری موحازەرەی کۆلیجێك بێت. “دڵشاد”خۆیشی هەستی بەمە کردووە و لە ناونیشانەکەیدا ئیشارەتی داوەتە کە نووسیویەتی:”محازەرەیەك دەربارەی کورتە چیرۆك و…”بەڵام”بووکەخان”:”بینایەکی هونەریی کەکی هەیە..چونکە هە ئەنجامی لەدەبێتەوە و..ئەنجامیش دەبێتەوە بە هۆ بۆ ئەوەی ئەنجامێکی تری لەببێتەوە، بەمجۆرە حیکایەتی چیرۆکەکە لە چوارچێوەی پەیوەندییەکی پەرەسەندنانەی جەدەلییانەدا بە ڕێچکە درامییە توند و تیژەکەیدا دەڕوات..تا دەگاتە ئەنجامەکەی..”.(١٦)

---

*نووسەر هەرچەند خۆی لە قەرەی لێکۆڵینەوە و ڕەخنەی ئەدەبیی نەداوە و زیاتر پەنای بردووەتە بەر ئەو قسانەی کە هەر بە دەزگاکانی ڕاگەیاندن و کاری ڕۆژانەی ئاراستەکراو دەست دەدەن، نەك بە ئەدەبێکی نەمر و بە پێز..بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا کارەکەی بە نەچووەتە سەر و لە هەر شوێنێکدا زانیبێتی ڕاستیی بەرهەمەکان لەگەڵ بەیارە پێشوەختە دراوەکانی خۆیدا ناگونجێن، دەستی کردووە بە بەهەڵبەستن-وەك لەرەدا و دواییش ڕوونی دەکەینەوە-، دیارە ئەمەیش بە مەبەستی زڕاندنی ناوی هەندێك لەو ئەدیبانەیە.
*نووسەر دەربارەی چیرۆکی”کەڵاوقووچ”(١٧)ی “شێرکۆ بێکەس”ئاوەها دەست پێدەکات:”ئافرەتێکی قەیرە کە (ڕەزپێیی!)هەیە و بە دامرکاندنەوەی ئارەزووەکەی پەنا دەباتە بەر پشیلەیش.هتد”. من لەرەدا داوا لە خوێنەران دەکەم بگەڕێنەوە سەر ئەو چیرۆکە و جارێك و دوان و دەیش بیخوێننەوە و بزانن ئەم قسەیە ڕاستە، یان وەك وتمان بەهەڵبەستنە. بۆ ئەوەی خۆیان بەیار لەسەر نیازی نووسەر بدەن لەم قسەیەی.
نازانم”باجی ئامە”ی قوربانیی دواکەوتن و نەخۆشیی ئاوها دەبێت چ(ڕەزپێیی)یەکی هەبێت ئەگەر حەز بکات وەکو گشت ئافرەتانی ئەم دنیایە شووبکات و ببێت بە دایك و دەورە سروشتییەکەی خۆی لە ژیانـدا بگێڕێت؟خۆ ئەگەر بایەخدانەکەیەتی بە پشیلەکە، کە بە

پێکردنەوەی بە منداڵییەکەیەتی، ئەوە ئاشکرایە هەرگیز وەکو سەگەکەی چیرۆکی"ماسییەکی تازە"ی چیرۆکنووس"جەلیل ئەلقەیسیی"بە کاری سەکسیی بەکاری نەهێناوە.(١٨) بەڵکو وەکو منداڵی خۆی ڕەفتاری لەگەڵدا دەکات و هەر لەو خۆشەویستییە دایکایەتییەیشەوە هەندێك جار نوقوڕچیشی لێدەگرێت، وەکو چۆن دایك زۆرجار لەگەڵ ماچکردندا گازیش لە منداڵەکەی دەگرێت، کە ئەمەیش شارەزاییەکی تەواوی بارە دەروونییەکەی ئەو ئافرەتە شەعبییەیە. خۆ ئەگەر ئەو ڕستەیەیش بە (ڕەزپێڕ)دادەنێت کە دەڵێت: "..کە دائەنیشت پشیلەکە ئەچووە سەر ڕانی مت ئەبوو، ئەویش هەواش..هەواش دەستی بە پشت و کلکە قاوەییەکەیدا ئەهێنا، پشیلەکە کلکی ڕەپ ئەکرد، ئینجا هەڵی ئەگێڕایەوە و ئەیخستە سەر پشتی.."هتد. ئەوا دیسانەوە ئەگەر بە هەڵەداچوون نەبێت، بەهەڵەبەستنە، چونکە گشت کەسێك پشیلە دەخاتە سەر ڕانی خۆی و دەست بە پشتیدا دەهێنێت، پشیلەیش کە دەست بە پشتیدا هێنرا هەر کلکی وا لێدەکات، جا ناوبردنی ئەم کارە بە"ڕەزپێڕیی"لەوە زیاتر نییە کە"چەپاندنی سەکسیی"زۆرجار وا لە ئادەمیزاد دەکات شتەکان بە جۆرێك لێکبداتەوە کە لەگەڵ خەیاڵی نائاساییەکەی خۆیدا بگونجێت و ڕاستییەکە بە بارێکی تردا دەخات. تەنانەت لەزەت وەرگرتنەکەی"باجی ئامە"لەوەی منداڵەکەی پاڵەوانی چیرۆکەکە دەستی دەخستە سەر مەمکە"وەك لفکە شامییەکانی"هەر لە ئارەزووی دایکایەتییەکەوەیە، چونکە هیچ منداڵێکی نەبووە مەمکی بمژێت، خۆ ئەگەر وا نەبوایە بە جۆرێکی تر بەکاری دەهێنا.

بەم گفتوگۆیە دەمەوێت ڕاستی و ناڕاستی ئەو قسەیە دەربخەم، ئەگینا خۆدان لەم بابەتانە هیچ نەنگیی و ناشیاوییەکی تیا نییە و بە دەگمەن لە ئەدیبانی دنیا هەن جۆرێك لەو گیروگرفتە ئادەمیزادانەیان نەکردووبێت بە بابەتی چەند بەرهەمێکیان، مەگەر ئەدیبانی وڵاتە دواکەوتووەکان، کە دەیانەوێت زۆر شت هەر لە ژێر پەردەی ئەستووردا بکرێت و کەس نەیخاتە پێش چاوان بە چارەکردن، یان هەر هیچ نەبێت بە وەرگرتنی وەکو تاقی کردنەوەیەکی نەرێنیی.

ئەگەر ئەدەب هیچ پەیوەندییەکی بە ژیانەوە هەبێت و بە چاوی"چیخۆف"و زۆربەی گەورە ئەدیبان سەیری بکەین، کە دەربڕینێکی ڕاستگۆیانە و دڵسۆزانەی ژیان بێت، بێگومان وایش پێویست دەکات هەردوو دیوەکەی ژیان بگرێتەوە، چاك و خراپ، چاك بە پەیڕەوکردن و خراپیش بە چارەسەرکردن، یان خۆ لێلادان، بێگومان کەمەڕگای ئەمەیش لە دنیادا تاك نییە و هێشتا نەگەیشتووینەتە ئەو لووتکەی پێشکەوتنەی کە هەمووی "سوپەرمان"و بێ کەموکووڕی بین، بەڵێ زۆر ئاساییە ئەو کەموکووڕییانەمان لە ئەدەبەکەشماندا ڕەنگبداتەوە، چونکە ئەرکی ئەدیب ئەوە نییە"مامۆستا، یان شێخ، یان

پڕۆپاگەندەچی"بێت و هەرگیزیش ئەدیبی د□س□□ز و بەرچاو ڕوون
وەکو"وشترمەل"ی پێناکرێت، بۆیە گەورە ئەدیبانی دنیا تا ئێستا
زیاتر لە پیشاندانی لایەنە نەرێنییەکاندا سەرکەوتوون وەك لە لایەنە
ئەرێنییەکان. چونکە ژیان لە چاو ئەو دنیایەوە کە هونەرمەند
دەیەوێت زیاتر نەرێنییە و هەرگیز بەو تۆزە ئەرێنییانە ڕازی
نابت. "جۆرج لۆکاچ"ی خاوەن بیر و ڕەخنەگر ئەم مەسەلەیە دەخاتە
چوارچێوەی چینایەتییەوە و لە کۆمەڵگای بۆرژوازیی□دا حەز لە
پاڵەوانی ئەرێنیی کردن بە بەشێك لە ئایدیۆلۆژیای بۆرژوازیی
دادەنێت، کە دەڵێت:"ئەم مەیلە لە مەیلەکانی ئایدیۆلۆژیای
بۆرژوازیی زۆر ڕوونتر لە مەسەلەی پاڵەوانی ئەرێنیی
دەردەکەوێت".(١٩) ئەم مەیلەیش بۆیە لە کۆمەڵگایەکی بۆرژوازیی‌دا
وەهایە چونکە: "دەستنیشانکردنی ئەو ناکۆکیانەی هیچ چارێکیان لە
کۆمەڵگای بۆرژوازیی‌دا بۆ نییە، گشت داوای پاڵەوانی ئەرێنیی
کردنێك لە کەسە سەرکەوتووەکان لە گەروودا دەخنکێنێت".(٢٠)جا
نازانم مەسەلەکە بەلای"حەمە سەعید"ەوە چۆن کەوتووتەوە، کە
ئاوەها بەکارهێنانی پاڵەوانی نەرێنیی لە بەرهەمەکانماندا
تاوانبار دەکات؟!! بە هەرحاڵ..ئێمەیش لەگەڵ"گۆگۆل"دا دەڵێین:"هیچ
غەمێکمان نییە ئەگەر پاڵەوانەکانمان بە دڵی خەڵکی ن□ب□ن"(٢١)
چونکە ناتوانین بۆ زەوق و ئارەزووی هیچ کەسێك بە کاغەزی زەرد و
سوور بیان□□ازێنینەوە، ئەوە وتمان ڕووکەشەکانیشیانمان پێڕازایەوە،
ئەی چی لە ناخیان بکەین؟! خۆ ناخ لە قاڵب نادرێت!
*چیرۆکی"کڵاوقووچ"سەرەڕای ئەوەی وەکو گشت چیرۆکێکی خۆڕسکی تر،
پێشوەخت وەکو قاڵبێکی وشك بۆ دەربڕینی فیکرێك، یان دروشمێك
دان□راو، ب□□ام لەگەڵ ئەوەیشدا خاڵی نییە لە کۆمەڵێك مەبەستی
کۆمەڵایەتیی و خۆماڵێتیی و دەروونیی و شتی تر. ئەم چیرۆکە زیاتر
وێنەکێشانی هەندێك لایەنی جوان و دووهەند لایەنی ناهەمواری ئەوسای
گەڕەکێکی ه□زاری شارێکی کوردستانە، کە"سل□□مانی"یە و بە زمانێکی
ساکاری گونجاو لەگەڵ ڕادەی تێگەیشتنی وەها منداکدا، کە ئەگەر
زیاتری لێداوابکرێت لەگەڵ(لۆژیك)ی چیرۆکەکەدا ناگونجێت، چونکە
بەرهەمی ئەدەبیی لۆژیکی خۆی دەبێت لە خۆیەوە هەڵبهنجرێت و ناشێت
قاڵبێکی بەسەردا بسەپێنرێت هیچ پەیوەندییەکی پێوەی نەبێت.
بەڵام شێوەی گشتیی چیرۆکەکە بە تەوژمی هۆش و بە تایبەتیش بە
مۆنۆلۆژی ناوەوەی ڕاستوخۆ(٢٢)و بە دوو مۆنتاژی گەورەی زەمانیی
کە یەکێکیان لەمڕۆوە بۆ ڕابوردووە و ئەوی تریشیان بە پێچەوانەوە،
لەگەڵ کۆمەڵێك مۆنتاژی لێك نزیکدا داڕێژراوە..کەچی"حەمەسەعید"لای
وایە "لەسەر شێوەی ڕیپۆرتاژ نووسراوە"، ئینجا نازانم چاوی بە
سەرەتای چیرۆکەکە نەکەوتووە کە دەڵێت:"نازانم چۆن ڕێم کەوتەوە

ئەو پیرە گەڕەکەی خوارووی شار.." تا دەڵێت: "..لاشەی نوقم بووی بیرەوەرییەکەم وردە وردە کەوتەوە سەر ئاو.."ئەمەیش گشت خوێنەرەکی ئاساییش دەزانێت گەڕانەوەیە بۆ دواوە و زیندووکردنەوەی هەندێک"بیرەوەری"یە. بیرەوەرییش شتی ناخە و ناخیش بە ڕیپۆرتاژکاریی هیچی لەبەردەرناکەوێت و ڕێک بە پێچەوانەی ئەم چیرۆکەوەیە. جا بۆیە دەڵێم ڕەنگ بێت "حەمەسەعید"ڕیپۆرتاژکاریی لە شێوەی هونەری شەپۆلی هەش جودا نەکاتەوە و نەزانێت ئەمیان ڕێبازێکی گەورەی ئەدەبە و ئەویان کەموکووڕییەکە و هیچ پەیوەندییەکی بە ئەدەبەوە نییە و نە گەڕانەوە بۆ دواوە و نە چوونە ناخی پاڵەوانەکەوە و نە دەربڕینی هەست و نەستیانی تیا نییە، کە گشت ئەمانەیش هەموو خوێنەرەکی ئاسایی بە ئاسانی لە"کەلاوقووچ"دا هەستی پێدەکات..جا نازانم"حەمەسەعید"چۆن هەستی پێنەکردووە!؟خۆ بەکارهێنانی هەندێک شتی واقیعیش وەک"قاوەخانەی سەرچیمەن"هەرگیز چیرۆکەکە ناخاتە چوارچێوەی ڕیپۆرتاژکارییەوە، بەڵکو بە پێچەوانەوە بتەویی و باوەڕەکی زیاتر بە چیرۆکەکە دەستەبەر دەکات، بە دەگمەن چیرۆک و ڕۆمانیش هەیە هیچ ناو و ڕووداوێکی واقیعی تیا نەبێت، هیچیشیان بەوە نەبوونە بە ڕیپۆرتاژ..من وای بۆ دەچم ئەگەر"حەمەسەعید"پێشوەخت بڕیاری لەسەر ئەم چیرۆکە نەدایە، جا لەبەر هەر هۆیەک بێت، ئەگەر ڕاستیی شێوەکێشی نەزانیایە، هەر هیچ نەبوایە بە واقیعی و کوردەواری لە قەڵەمی دەدا نەک ڕیپۆرتاژکاریی؟!...

- کۆتایی چیرۆکەکەیش بە هیچ جۆرێک وەها نەکەوتووەتەوە وەکو ئەو دەڵێت، چونکە بەکارهێنانی ژمارەیەک کە لە واقیعدا نەبێت بە هیچ جۆرێک چیرۆکەکە لە ڕیالیزمیی ناخات، خۆ "شەرکەبەکەس"ڕیپۆرتاژی نەنووسیوە تا گشت شتەکان بەبێ هیچ دەستکارییەک باس بکات، بە تایبەتی ئەگەر لە شوێنەکدا بۆ زیاتر شتێک خستنە سەر چیرۆکەکە پێویست بکات وەکو لەم چیرۆکەدا وایە و لەلایەن چیرۆکنووسەوە ئیشارەتەکی زیرەکانەیە بۆ ئەو سەردەمەی پاڵەوانەکە بە فلاشباک بۆی گەڕاوەتەوە. ئیتر نازانم ڕەمزی چی؟! و ڕووداوی گەورەی مێژوویی چی؟!و بوون و نەبوونی ئەو ژمارەیە لە"بەڕێوەبەرایەتی گواستنەوە و هاتوچۆ"ی سلێمانیدای چی؟!..وادیارە "حەمەسەعید"ئەم خاڵەی لەگەڵ"غەفلەت"دا لێ لا تێکچووبووە، کە ئاسمان و ڕێسمانیشیان نەبوانە..ئیتر لەم بۆچوونە هەڵەیەیشەوە کەمەڵێک ئەگەری ناشیاوی ڕیزکردووە، کە پێویست

بۆ باسکردن ناکەن چونکە بناغەکەیان هەیە. پاشان دەڵێت:"کۆتایی هێنانیش بۆ ژیانی پاڵەوانەکە بەو جۆرە ناماقووڵە.."، ئەوەی ڕاستی بێت لە یەکەم خوێندنەوەدا منیش ئەم کۆتاییەم زۆر بە دڵ نەبوو، نەك لەبەر ئەوەی بە"ناماقووڵ"م دەزانی، بەڵکو لەبەر ئەوەی وامدەزانی لە پڕێکدا هاتووە و هیچ ڕێخۆشکردنێك لە چیرۆکەکەدا بۆ ئەو کۆتاییە نییە، بەڵام هەر کە تۆزێك لێی وردبوومەوە دڵنیابووم کە ئەوە تەنیا کۆتاییەکی شیاوە بۆ "باجی ئامە"-نەك پاڵەوانەکە، چونکە منداڵەکە پاڵەوانە-و بۆ چیرۆکەکەیش. بە"باجی ئامە"، چونکە لە چیرۆکەکەدا ڕێی بۆ خۆشکراوە کە هەر خۆی دەڵێت، "-شل بوونی چی..دنیا پێنج و دوو ڕۆژەکە، گەنجین با بە دڵیی خۆمان نەکەین". چیرۆکەکەیش خۆ هەر دەبوو کۆتایی بێت، هەواڵی نەمانی"باجی ئامە"یش باشترین لەنگەرە بۆ چیرۆکەکە، ئەمە جگە لەوەی شتەکی سەیر دەبێت بۆ نووسەر بڵێین چیرۆکەکەت وا لەمەکە و وا لەبکە! چونکە ئەگەر وەها بێ فیتەر و دارتاشیش بەڵێت شاربەدەرت دەکات. بە بەرهەمی ئەدەبییش پەیوەستە بەڵگە بە نیشانەی گونجاویی و نەگونجاویی لایەنێك لە دەقەکە خۆیەوە هەڵبهێنجرێت، لێرەدا ئەگەر پێنا ببەینە بەر واقیعیش هەر ئەو ئەنجامە زۆر نزیکە لە ڕوودانەوە و هەرگیز نەك ناماقووڵ نییە، بەڵکو زۆر ئاساییە ئافرەتەکی ئەوسا، کە ئێستا بێگومان پیرەژنەکی پەککەوتەی بێکەس و هەژارە، بیەوێت لە جادەیەکەوە بپەڕێتەوە و یەکێك لەو ئۆتۆمبێلە بە پەلە و گوێنەدەرانە بیکەن بە ژێرەوە..جا ئەگەر ئەمە ناماقووڵ بێت دەبێت بە هەندێك شتی تر چی بڵێین کە ڕۆژانە لە ژیانماندا ڕوودەدەن؟!

*سەیریش ئەوەیە"حەمەسەعید"بە دەنگێك کە تادەت زیاتر هەڵدەچێت دەڵێت:"تەنیا مەبەست ختووکەدانی عاتیفەی خەڵکییە"، لە کاتێکدا "شەرکە بێکەس"هیچ جۆرە سۆزێکی دەربارەی ئەو سەرئەنجامە دەرنەبڕیوە و مەسەلەی سۆزەکەی بە تەواوی داوەتە دەستی خوێنەران خۆیان. ئەمە لە کاتێکدا دەربارەی هەندێك لەو چیرۆکانەی لە فیلمە هیندیی و میسرییە فرمێسك سوارکەرەکان دەچن هیچ شتەکی وەها ناڵێت و بگرە بە دەیشین! لەم "بانەکە و دوو هەوایە"یش سەیرتر ئەوەیە ئەگەر لە ڕووی"ختووکەدانی عاتیفەی جەماوەر"ەوە بەراوردەکی هەر ئەم نووسینەی"حەمەسەعید"خۆی لەگەڵ ئەو چیرۆکەدا بکەین..

*لە هەموو ئەمانەیش سەیرتر ئەوەیە کە دەڵێت:"بە لابردنی دوا پەرەگرافیش نەك هەر کەلێن ناکەوێتە چیرۆکەکەوە، بەڵکو

چیرۆكەكە لە كەناری ڕاستەقینەی خۆیدا ئارام دەگرێ"، نازانم
بە چ ئەقڵێك دەشێت ئادەمیزادێك لە ساڵێ ١٩٧٨دا-كە ساڵی
نووسینی چیرۆكەكەیە-لە شوێنێكدا هەندێك ڕووداوی ساڵی١٩٤٨ی
بیر بكەوێتەوە و چەند دەقیقەیەك بە خەیاڵ و بە هونەری
چیرۆك بگەڕێتەوە بۆ سەردەمی منداڵیی خۆی و ئیتر هەر بە
منداڵیی بمێنێتەوە و مێژوویش"٣٠"ساڵی ڕەبەق بگەڕێنێتە
دواوە! ئەگەر ناماقووڵ لە دنیادا هەبێت هەر ئەمەیە.
*خ□□□كی تریش لەو سەیرانە ئەوەیە نووسەر دوای ئەوەی
چیرۆكەكە بە ڕیپۆرتاژكاریی گوناهبار دەكات، هەر دوای نیو
لاپەڕە بەرپەرچی خۆی دەداتۆ□ و دەڵێت:"..گێڕانەوەی
چیرۆكەكە لە شێوەی نوێدایە.."! بەڵام لێرەیشدا خۆی ئاسایی
نە جۆری نوێیەكە دەردەخات و نەیش دەیسەلمێنێت ئایا ئەم
قسەیەی دوایی ڕاستە، یان ئەوی پێشووی؟!

---

*لە چیرۆكی"ئەو شەوانەی بۆت ئەگریم و ئەو ڕۆژانەی لە بیرم
ناچیتەوە"(٢٣)ی "عەبدوڵڵا عەباس"دا، نووسەر ل□ بەر هەر هۆیەك بێت
كرۆك(تێمە)ی چیرۆكەكە پشتگوێ دەخات و بە هەندێك لەیەنی لاوەكییەوە
دەنووسێت، بۆ ئەوەی ئەو قسانە دووبارە بكاتەوە كە ئەوەندە
وتراونەتەوە بێتام بوونە، بۆیە بە پێویستی نازانم لەسەری
ڕابوەستم و تەنیا ئەوەندە دەڵێم كە هەرگیز مەرج نییە تیۆرەكان بۆ
گشت سەردەم و لە گشت شوێنێكدا لەگەڵ واقیعدا بگونجێن.
*دواییش نازانم"حەمەسەعید"بۆ لە پڕێكدا لە "عەبدوڵڵا عەباس"دەبێت
بە"كاسۆلیكیی"و باوەڕ بە ژن و مێردایەتیی هەتا هەتایی دەهێنێت،
ئەگەر ئەو پەیوەندییە سەرن□كو□تووی□ش بێت؟! ئەوەندەی من بیزانم لە
مانیفێستەكەدا بە پێچەوانەوەیە..لێرەیشدا دەڵێم ئەگەر ئەم چیرۆكە
هی "عەبدوڵڵا عەباس"نەبوایە و نووسەر هەوەسی هەبوایە دەیتوانی وا
لێكیبداتەوە كە هەوڵێكە بۆ گۆڕینی واقیعیكی تاڵ و ڕزگاربوون لە
كۆت و پێوەندێك كە پاڵەوانەكە هەوڵی پچڕاندنی دەدات..
پاشان نووسەر حەماس□تكی تەواو دەیگرێت و نەبرەی وتارەكەی تەواو
بەرز دەكاتەوە و دەڵێت:"لێرەدا ڕوودەكەمە ئەوانەی كە وا تێدەگەن
ڕاستگۆیی لەوەدایە كە چیرۆكنووس، یا شاعیر بەرهه□مەكانی ئاوێنەی
ڕاستەقینەی هەڵسوكەوت و تەنگوچەڵەمە و ئاوات و خواستی كەسییانەی
خۆی بن كە ئەمە ئەوپەڕی (نێرگزیییەتە). یان لە چاكترین حاڵەتدا
دەربڕینێكی فۆتۆگرافییانەیە لە واقیعێكی مەییو"..پێش ئەوەی
ڕاستیی ئەم قسەیە ڕوون بكەینەوە، حەزدەكەم لەسەر

وشەی"فۆتۆگرافی"ڕابوەستین، بە ئەوەی بزانین ئەم نووسەرە چەند لە سەرەتا و بناغەکانی نەك چیرۆك و لێکۆڵینەوە و ڕەخنە، بەڵکو زانیاریی گشتیی دەزانێت؟..وشەی"فۆتۆگرافی" وێنەی ئاسایی سەر کاغەز دەگرێتەوە، کە لە ئەدەبیشدا شتێك بە فۆتۆگرافیا نە لە قەڵەم دەدرێت، وا دەگەیەنێت ئەو بەرهەمە وەك وێنەیەکی ئاسایی کە بە کامیرە گیرابێت وایە، واتە نە جووڵە و بزوان و نە شیکردنەوەی ناخی پاڵەوانەکان و نە هەست و سۆزیان و نە هیچ شتێکی تری وەهای تیا نییە، بەڵکو بریتییە لەوەی بە چاو دەیبینیت و دەیخەیتە سەر کاغەز..کەچی ئەم ڕێك بە پێچەوانەوە، ئەو وشەیەی بە شتە زۆر ورد و تایبەتییەکانی ناخی پاڵەوانەکان بەکارهێناوە! بە ڕاستی کامیرایەکی سەر سووڕهێنەر و داهێنانێکی تەکنۆلۆژیی مەزنە ئەوەی بتوانێت وێنەی"تەنگوچەڵەمە و ئاوات و خواست"و ئەمجۆرە شتانەی ناخ بخاتە سەر کاغەزی وێنەی فۆتۆگرافی؟!

ئەمە هیچ، با بێینەوە سەر مەبەستەکە، کە بە توندوتیژییەکەیدا دیارە تاوانبارکردنە، با وشەکان لە جێی خۆیشیاندا نەبن. من پێش ئەوەی خۆم هیچ بڵێم شاکارە هەرە مەزنەکانی ئەم دنیایە بە نموونە بۆ پووچکردنەوەی ئەو قسەیە دەهێنمەوە، وەکو"پیرە و دەریا"و گشت بەرهەمەکانی"هێمنگوای"(٢٤) و "یۆلیسیس"ی"جێمس جۆیس"(٢٥)و "گەڕان لە کاتە ونبووەکە"ی"مارسیل پڕوست"(٢٦) و زۆر تا کەمی سەرتاپای بەرهەمەکانی "دیستۆیفیسکی"و"لیۆ تۆڵستۆی"و"شەکسپیر"(٢٧) و زوربەی شاکارە ئەدەبییەکانی گەورە ئەدیبانی دنیا، کە بە ئاشکرا ڕەنگدانەوەی ژیانی نووسەرەکانیانی پێوە دیارە و ئەوەیش ڕای گەورە ڕەخنەگران و لێکۆڵەرەوانی دنیایە، کەسێك مەبەستی بێت زۆر بە ئاسانی دەگەڕێتەوە سەریان، وەك لە پەراوێزەکاندا دیارییم کردوون..ئینجا ئەدیب و خوێنەری کورد نازانێت بە کلکی کەڵەشێرەکە باوەڕ بکات، یان بە قسەکەی مەلای مەزبوورە؟! هەر کەسە و ئارەزووی خۆیەتی. بەڵام من باوەڕناکەم ئەدیبی ڕەسەن ئەگەر لە تاقیکردنەوەیەکدا قاڵ نەبووبێت و بە تەواوی ئاگاداری گشت لایەنێکی ئەو بابەتە نەبێت کە لەسەری دەنووسێت و گشت خۆشیی و ناخۆشییەکی ئەو بارەی نەچێشتووبێت، باوەڕ ناکەم بتوانێت بەرهەمێکی ڕاستگۆ و پوخت بهێنێتە بەرهەم. دارتاش و بەرگدروو و ئەوانی تر دەتوانن بە پێی کەتەلۆگ و پێوانە و کێشانە چیت بوێت بۆتی دروست بکەن، بەڵام ئەدەب هێشتا ئەوەندە بازاڕی نەبووە وەهای لێبێت و ئەدیبی ڕاستگۆ و دڵسۆزیش بەر لە گشت کەسێك بۆ خۆی دەنووسێت و داهێنانی ئەدەبییش کارێکی تەواو تاقەکەسییە(٢٨) و هەرگیزیش بە خوێندنەوەی چەند سیپارەیەك وەدەست نایەت. بەڵام ئەوەیش هەیە پێویستە ئەو تاقیکردنەوە و هەست و نەستە خودییانە- نەك شەخسییانە- پێزێکی

ئەوتۆیان بدرێتێ تا ببن بە شتێکی گشتیی، ئەگەرچی زوربەیشیان هەر خۆیان لە خۆیاندا گشتییشن.(٢٩) مەگەر یادگارنامە و نامە تایبەتییەکان نەبێت، کە ئەوانیش زۆرجار لە سنووری تایبەتی دەردەچن و دەبن بە شتێکی بە کەڵک بۆ گشت کەسێک، وەکو یادگارنامەکانی"پابل□ نیرۆدا"و"کازانتزاکی"و نامە تایبەتییەکانی"کافکا"و"سەیاب"و زۆر و زۆری تر..

لە شیعریشدا داوا لە نووسەر دەکەم با شیعرەکانی"گۆران"ی نەمری خۆمان و"یەسینین"ی ڕووسیی و هەر کەسێکی تر کە ئەو لەم دنیایەدا هەڵیدەبژێرێت بخو□نت□وە، بۆ ئەوەی بە چاوی خۆی ببینێت جوانترین و ڕاستگۆترین و کاریگەرترین پارچە شیعر هەر ئەوانەن کە"ئاوێنەی ڕاستەقینەی هەڵسوکەوت و تەنگوچەڵەمە و ئاوات و خواستی"خودیی شاعیرەکەن و ئەو قسە زۆر باوەڕ بە خۆیەی ئەو پووچ دەکەنەوە، کە نازانم لە کوێوەی هێناوە و..ئەگەر بێئاگایی نەبێت لە ئەدەب لە چییەوە پێی گەیشتووە؟!

---

*"حەمەسەعید"دەربارەی چیرۆکی"چاوەڕوانی"(٣٠)ی منیش دەڵێت:"..بە (مەنەلۆژی)ناڕاستەوخۆ دەست پێدەکات"، ئاشکرایە کە"مەنەلۆژی ناڕاستەوخۆ وا لە خوێنەر دەکات بەردەوام هەست بە نووسەر بکات"(٣١)، واتە پاڵەوانەکە خۆی نادوێت، بەڵکو نووسەرەکە خوێنەر دەباتە زەینی پاڵەوانەکەوە و هەست و بیر و لێکدانەوەکانی بۆی دەردەخات، بە پێچەوانەی چیرۆکەکەی منەوە کە لە یەکەم وشەوە تا دوا وشە بە مەنەلۆژی ناوەوەی ڕاستەوخۆی تەواو نووسراوە، واتە نووسەر خۆی پاڵەوانە و لە ڕێگای ئەویشەوە خوێنەر ڕاستەوخۆ بە چاوی پاڵەوانەکە دەبینێت و بە مێشکی ئەو بیردەکاتەوە و لە ناو زەینی ئەودایە(٣٢)، واتە خوێنەر خۆی دەبێت بە پاڵەوانەکە، ڕاستەوخۆییەکەیشی لەمەدایە، سەرەڕای چەند وردە بناغەیەکی تری ئەم تەکنیکە کە کات و شوێن و کەسانی ناوەوەی پێدەگۆڕدرێت(٣٣). خۆ ئەگەر نووسەر ئەو قسەیەی دەربارەی"کڵاوقووچ"، یان"ڕەشەڕاو" بکردایە، دەوترا لێی تێکچووە و تا ڕادەیەک چاوی لێدەپۆشرا، بەڵام بۆ ئەم چیرۆکە..هیچ بیانوویەکی بۆ نییە نەشارەزایی نەبێت..خۆ نایشکرێت منیش وەکو ئەو بڵێم"عەرزی عەزەڵاتە"، چونکە هەر گۆشتیشی پێوە نییە!

*پاشان دەڵێت:"پاڵەوانی چیرۆکەکە مرۆڤێکی بێزار و بێئومێدە، لە جێیەکی دیاری کراودا ڕاوەستاوە و چاوەڕێیە (قاپی)(ڕەحمەتی) بۆ بخرێتە سەرپشت.."گشت ئەو شتانەی دەربارەی پاڵەوانی نەرێنیی و

ئەرێنیی و وازهێنانی نووسەر لە كرۆكی چیرۆكەكە و بە هەندێك لایەنی لاوەكییەوە نووسان و ئەو شتانەی تری دەرباری هەندێك لایەنی"كڵاوقووچ"و چیرۆكەكانی "عەبدوڵڵا عەباس"وتم لێرەیشدا هەر وان و پێویست بە دووبارەكردنەوە ناكەن. بۆ نموونە"حەمەسەعید"دەڵێت:"..ڕاوەستاوە..."، منیش دەڵێم تۆ بڵێیت چیرۆكەكەی خوێندبێتەوە؟! ئەگینا چ خوێنەرێك-نەك لێكۆڵەرەوەیەك- هەیە نەزانێت ئەمە"دانیشتن"دەگەیەنێت"ئا ئێرەی وت. ئەو پەنایە باشە، ڕووبارەكە و دیمەنی خۆرنشین لەو دیو جامەكەوە. سەر دەنێم بە سەرییەوە و..هتد"؟ باشە باوكم ئەوە وتمان ئەم ڕستەیە لەوە ئاڵۆزترە"حەمەسەعید"بتوانێت لێكیبداتی□و□..خۆ ئەو"مۆتیف"واتە ڕەسمەی لە ژێر ناونیشانی چیرۆكەكە چاپكراوە ئاشكرایە. بەهەرحاڵ، ئەمە بایەخێكی ئەوتۆی نییە لەوە زیاتر كە دەردەكەوێت ئەو چەند لەو بەرهم□مانە وردبووەتەوە، ئینجا نووسینەكەی نووسیوە و چەند هەست بە لێپرسینەوە بەرامبەر بەو شتانە دەكات كە وتووویەتی، پووچگەرایی هەرگیز نەگەیشتووەتە ئەم ڕادەیەی گوێنەدان! هەر ب□ی□ش هیچ سەیر نییە بۆ ئەو بە ژووانێكی دڵداریی بڵێت(قاپی)(ڕەحمەت)، ئەگەر هەر زانیبێتی كرۆكی چیرۆكەكە چاوەڕوانی كردنێكی دڵدارێكە! چونكە ئەو ل□ بەر سەرقاڵیی بە شتی ترەوە ماوەی دڵداریی كردنی نەبووە و بەلایەوە شتێكی ناهەموارە ئادەمیزادێك دڵداریی بكات، یان هەر لە چیرۆكێكدا باسی ژووانێكی دڵداریی بكات، چونكە ئەم كارە خزمەتی لایەنە فیكرییەكەی ناكات!

*ئینجا نازانم پیاو لە كاتی چاوەڕوانی كردنی دڵدارەكەیدا كە لەسەر ژووانێك لە گەڵیدا ڕێك كەوتووبێت دەبێت چ ڕۆڵێكی هەبێت، یان نەبێت، كە ئەو دەڵێت:"..بە بێ ئەوەی هیچ ڕۆڵێكی هەبێت"، بە تایبەتی ئەگەر چیرۆكەكە هەوڵدانێك بێت بۆ دەربڕینی ئەو تاقیكردنەوەیە بە گشت پەژارە و نیگەرانییەكییەوە.. تۆ بڵێیت"حەمەسەعید" داوا لەو ئاشقە ب□د□ب□ختە بكات بۆ ئەوەی"ڕۆڵی هەبێت"دەست بداتی چەكێك و بچێت دڵدارەكەی بە زۆر بەكێش بكات و هەر بە زۆری چەك گشت ڕاز و نیازێكی دڵە پەرۆشەكەی بۆ باس بكات؟!

*"حەمەسەعید"دەڵێت:"كەسێ باوەڕی بە توانای مر□ق ه□بێت دەگاتە ئەو قەناعەتەی كە مر□ق د□توانێت هەموو كۆسپەكانی بەردەمی تەخت بكات و ئەم دامودەزگایە بڕووخێنێ كە دەیكاتە بورغویەك لە ئامێرێكدا"بەڵام "جۆرج لۆكاچ"لە هەمان ڕوانگەوە دەڵێت:"خەڵكی هەموو یاریی دەستی هێزە كۆمەڵایەتییە-ئابوورییەكانن و ویست و بگرە نیازە ڕەوشت بەرزەكانیشیان هیچ كارێكی ئەوتۆ ناكاتە سەر چارەنووسیان"(٣٤). منیش لەگەڵ "هەمەنگوای"دا دەڵێم:"د□شت ئادەمیزاد تێك بشكێت، بەڵام هەرگیز نابەزێت". ئەمە وتەی ئەدیبێكە

کەم تاقیکردنەوەی جیهانیی و تایبەتی هەبووە لە ژیانیدا خۆی تێنەهاویشتووبێت و ئەوی تریشیان وتەی خاوەنبیرێکی پێشکەوتنخوازی بەناوبانگ و لێکۆڵەرەو□ یەکی سەرکەوتووە و ئەوەیش قسەی یەکێکە لەو ڕەخنە و لێکۆڵینەوە نووسانەی بوونە بە تووشی ئەدەبەکەمانەوە! جیاوازیی نێوان سەرنجی یەکلایی و ڕووکار و سەرنجی فیکریی مولتەزیم و سەرنجی قووڵ و گشتگیرانەی مرۆڤانەیش لە نێوان ئەم سێ وتەیەدا زۆر ئاشکرایە. ئینجا نازانم پێویست دەکات بڵێم ئەو قسەیەی نووسەر لەو جۆرە قسە زیاد لە پێویست خۆش باوەڕانەیە کە زیاتر بەلای گێلۆک□یدا دەدات و بۆ فریودانی ساویلکەکان دەست دەدات نەك بۆ ئەدیبێك، یان مرۆڤێك هەردوو دیوەکەی ژیان ببینێت.

*پاشان دەڵێت:"(فیکری)چیرۆکەکە لەوەدا کۆدەبێتەوە کە سەڵاح پێمان د□□□□ت: هەمـوو ڕۆژ و مانـگ و ساڵەکـان وەك جەوهەر لە یەك دەچن.."باوەڕتان بێت کە ئەمەم خوێندەوە خێرا بە چیرۆکەکەدا چوومەوە، وتم نەوەکو لە چاپکردندا وەها ڕستەیەکی نووسینێکی تری تێکەوتووبێت! بەڵام دوایی بۆم دەرکەوت ئەمەیش یەکێکە لەو بۆ هەڵبەستنانەی کە چەند جارێك لەو نووسینەدا دووبارە بووەتەوە، مەبەستەکەیش ئاشکرایە بۆ ئەوەیە ئەوەی لە دواییدا وتوویەتی بیڵێت، ئەگینا وەك ڕوونمان کردەوە مەبەستی چیرۆکەکە ئاشکرایە و وشەی (فیکر)یش هەرگیز بۆ ئەم چیرۆکە دەست نادات، وەکو بۆ زۆربەی هەرە زۆری بەرهەمی ئەدەبیی و هونەریی ئەم دنیایە دەست نادات(٣٥)، ئەمەیشیان هەر ڕوونکرد نەوە.

*دوایی بە هەوایەکی تر لەسەر هەمان ئاواز دەڵێت:"سەڵاح لەم چیرۆکەیدا تازەترین تەکنیکی بەکارهێناوە، بەڵام تازەگەریی و نوێکردنەوە و داهێنان ئەوە نییە تەنیا شێوە بگ□ر□تەوە، بەڵکو بە پلەی یەکەم ناوەڕۆك د□گ□ر□تەوە، بۆیە تازەگەریی و نوێکردنەوە تەعبیرکردنە لە فیکری پێشکەوتووخوازترین هێزی ئەم سەردەمە". منیش لەگەڵ ت□ک□□ای هونەرمەندانی ئەم دنیایەدا دەڵێم:"تازەگەریی و نوێکردنەوە" بە پلەی یەکەم و دووەم و سەدەمیش هەر پەیوەندیی بە تەکنیك و هونەری بەرهەمەوە هەیە(٣٦)، جا ناوەڕۆك بەلای ئەم، یان ئ□و□ چاك بێت، یان خراپ. بە پێچەوانەیشەوە هیچ ناوەڕۆکێکی بەرز نەك هەر نووسەر ناکات بە تازەگەر و نوێخواز و داهێنەر، بەڵکو نووسینیش ناکات بە بەرهەمی ئەدەبیی، یان هونەریی، چونکە دەشێت نووسەرێك بە وتارێك باشترین ناوەڕۆك و بەرزترین فیکر دەرب□□□ت و نووسینەکەیشی هەرگیز نەك"تازەگەریی و نوێکردنەوە و داهێنان"نەبێت، بەڵکو ئەدەبیش نەبێت، بە پێچەوانەی ئەمەیشەوە دەشێت بەرهەمێك ناوەڕۆکێکی زۆر ئاسایی، یان ب□ک□□□ك، بگرە تا خراپیشی هەبێت و کەچی بەرهەمەکەی تازەگەریی و نوێکردنەوە و

داهێنانیش بێت..نموونەی بابەتی یەکەم گشت مرۆڤپەروەرە(نائەدیبەکان)ی دنیا دەگرێتەوە، هەر لە پێغەمبەرانەوە تا بە فەیلەسووف و سیاسیی و گشت ئەوانی تر دەگات، کە بە وتە و بە نووسین خزمەتی مرۆڤایەتییان کردووە، بەڵام هەرگیز نەبوونە بە ئەدیبیش تا بە تازەگەر و نوێکەرەوە و داهێنەری ئەدەبییان دابنێین. بە نموونەی"تازەگەریی و نوێکردنەوە و داهێنان"بە ناوەڕۆکی ئاسایی، پێش گشت کەسێک"گۆران"ی نەمر دەهێنمەوە، کە ناوەڕۆکی زۆر لە شیعرەکانی جوانیی ئافرەت و سروشتە و شیعر لەوەتەی هەیە بەکاریان دەهێنێت، کەچی"گۆران"ئەوپەڕی داهێنان و نوێکردنەوە و تازە- گەرییشی تیا بەدیهێناوە، بگرە"گۆران"زیاتر بە ناوەڕۆکە ئاساییەکان نوێیی و داهێنانی وەدەست هێناوە وەك لە شیعرە بێ ناوەڕۆك بەناوبانگەکانی.."هیگڵ"ی فەیلەسووف لەم بارەیەوە دەڵێت:"کاری هونەریی بریتییە لە لایەنە تەکنیکییە ڕووتەکەی"(٣٧). ئەگەر وا نەبێت چۆن ناوەڕۆکێکی بەکەڵکی وەك ئەوەی تابلۆی"ئافرەتانی ئەفینیۆن"ی هونەرمەند"پابلۆ پیکاسۆ"دەبێت بە"شێشەکی ڕەسەن"لە هونەری نیگارکێشاندا؟!(٣٨) خۆ "ناوەڕۆکەکەی بریتییە لە پیشانگای بەر دەرگای سۆزانی خانەیەك"(٣٩)کە وێنەی چەند ئافرەتێکی ڕووتی ناشیرینن. تازەگەریی و نوێکردنەوە و داهێنان لەم تابلۆیەدا تەنیا لە تەکنیکەکەیدایە کە"پیکاسۆ"بە یەکەمجار سەرکەوتووانە شێوەی کیووبیزمیی بەکارهێناوە. ئیتر نازانم پێویست بە نموونەی تر دەکات بۆ ئەوەی بیسەلمێنین کە داهێنان بە پلەی یەکەم و ئینجایش نوێکردنەوە لەوەدایە: چۆنی دەڵێیت، نەك چی دەڵێیت؟! لایەکی تری ئەم مەسەلەیەیش ئەوەیە بەرهەمی تر زۆرن بە بێ نوێکردنەوە و تازەگەرییەکی ئەوتۆ جێگای شایستەی خۆیانیان لە دڵی خوێنەران و ڕەخنەگران و لەکۆڵەرەوانیشدا کردووەتەوە، بەڵام بە نوێکردنەوە لە قەڵەم نەدراون، وەکو ڕۆمانی "زۆربای یۆنانی"ی"نیکۆس کازانتزاکی"و"دایك"ی"مەکسیم گۆرگی"و زۆری تریش هەن لەم نموونەیەن.

دیسانەوە دەڵێم:نازانم"حەمەسەعید"ئەو قسەیەی لە کوێوە هێناوە؟ ئەگەر هی خۆیەتی بە چی دەیسەلمێنێت و ئەو نموونانەی هێنامانەوە چییان لێدەکات؟!سەرەڕای ئەمانەیش نازانم ئەو"فیکری پێشکەوتووخوازترین هێزی ئەم سەردەمە.."بەلای ئەوەوە کام قۆڵەیانە؟ و کامیان تەواو و کامیان مامناوەندیی و کامیان لە لەواری پێشکەوتنخوازییەدایە؟! دواییش کە ئەم پلەی پێشکەوتنخوازییانە دەستنیشان دەکات؟!بە هەرحاڵ، من چاوەڕێی وەڵامی ئەم پرسیارانە ناکەم، بەڵام دەڵێم هەق و ڕاستیی پێویستی بە هەرا هەرا نییە و دڵسۆزییش بە کردەوەیە نەك بە سینگ دەرپەڕاندنی سەر کاغەز..

*لە کۆتایی ئەو بڕگەیەیشدا نووسەر دێتە سەر ئەوەی دەڵێت:"..دوا سەرنجم دەربارەی ئەم چیرۆکە ئەوەیە: وەك چۆن هەوڵ دەدرێ بۆ خاوێن ڕاگرتنی دەوروبەری م□ر□ق و هەموو خێرخوازێك دژی پیسکردنی دەوروبەری مرۆڤە، ئەم جۆرە ئەدەبەش دەوری هەیە لە پیسکردنی بیری مرۆڤدا و دژایەتی کردنی ئەرکی سەرشانی هەموو خێرخوازێکە (١٣)". هەر کەسێك ئەمە بخوێنێتەوە و بە پێی ژمارەی پەراوێزەکە کە(١٣)یە سەیری پەراوێزەکان بکات کە نووسراوە"پێشەکیی ڕۆمانی-کاتێ نەهەنگەکان کۆچ دەکەن-ی-یۆری ڕایتخیۆ-گۆڤاری ئەقلامی-ژمارە ٩ی ساڵی ١٩٨٠"، هەر کەسێك سەرنجی ئەمە بدات وا دەزانێت لە دوو خاڵەکە":"ی دوای وشەی"ئەوەیە"وە ئەم وتەیە هی ئەو ڕۆمانووسەیە.. کەچی وایش نییە و هەرگیز ئەو ئەدیبە بەو زمانی"پیس"——ە نەدواوە…!ڕاستە ئەو باسی "پاراستنی پاکیی سەرچاوەکانی ئاوی سازگار و جەنگەڵ و دارستانەکان و تا باڵندە و ئاژەڵە-دەگمەنەکان-دەکات"، بەڵام ئاشکرایە"یۆری ڕایتخیۆ"بناغەی پاراستنی دەوروبەر دەزانێت چییە و چۆن بە پاراستنی هاوسەنگیی سروشت بەدی دێت، نەك بە لەناوبردنی جۆرێك و زۆرکردنی جۆرێکی تر-وەك ئەم وای لێکردووە-چونکە زانستی دەوروبەر پاراستن-هەر بۆ نموونە دەڵێم-دەڵێت: ئەگەر لە ناوچەیەکدا ئاژەڵە گۆشتخۆرەکانت قڕکرد، ئاژەڵە گیا و گۆڵ خۆرەکان زۆردەبن و کاردەکەنە سەر سەوزایی زەویی و لە دواییدا ناوچەکە دەڕووتێتەوە و ئاژەڵە گیا خۆرەکانیش لەناودەچن. چونکە سروشت بە درێژایی هەزاران ساڵەی تەمەنی جۆرە هاوسەنگییەکی بۆ خۆی دروستکردووە و گشت دەستکارییەکی لەلایەن ئادەمیزادەوە دەبێت بە هۆی سەنگەلابوون و لە دواییشدا هەرەس ه□ێنانی و قاتوقڕیی..ئەم مەسەلەیە لایەنێکی تریشی هەیە، ئەویش لەوتاندنی هەوا و ئاوە بە دووکەڵی کارگەکان و دەرمانە کیمیاوییەکانی لەناوبردنی مێرووی زیانبەخش بە کشتوکاڵ و تەندروستیی، ڕاوەستان لە ڕووی ئەم لایەنەیش وا دەگەیەنێت کارگەکان دابخرێن و لێگەڕێن کوللە و مێرووی تر وەك جاران کشتوکاڵ بخۆن. ئەمەیش دەبێت بە هۆی گێڕانەوەی مێژوو بۆ دواوە و دواکەوتنی پیشەسازیی و کشتوکاڵ و زیاتر برسیی کردنی کرێکاران و جوتیاران.. بە هەرحاڵ ئەم مەسەلەی پاراستنی دەوروبەرە زۆر لەمە زیاتری دەوێت و منیش داوای لێبوردن لە خوێنەران دەکەم کە هەندێك لە مەسەلەی ئەدەبەکە دوورم خستنەوە، بەڵام مەبەستم ڕوونکردنەوەی نەزانیی و بە هەڵەدا بردن و چەواشەیی زانیاریییەکانی نووسەرە. "یۆری ڕایتخیۆ"ئەم مەسەلە سروشتییە زۆر شارەزایانە و بە زمانێکی ناسك و"شاعیرانە"دەباتی سەر ئەدەب و دەڵێت:"بەڵام ئادەمیزاد ژیانی ناوەوەیشی هەیە، کە ژیانە ڕووحیی و فیکریی و هونەریییەکەیەتی"(٤٠)، واتە جگە لە بەرژەوەندییە ئابووریی و

کۆمەڵایەتیی و ئەوەکانی تر، ئادەمیزاد ئەو لایەنە ناو□□ییانەیشی هەیە و بایەخدانی یەکلایی بە دیوی دەرەوەی ئادەمیزاد ئەو لایەنانە"لە دنیای تازەدا تووشی لەوتان و ڕووتانەوە و شێواندنی ئەنقەست دەکات.."بۆ نموونەی ئەمەیش"ئەدەبی توندو تیژیی و ڕقەبەرایەتیی و ڕەگەزپەرستیی"لە وڵاتە ڕۆژئاواییەکاندا دەهێنێتەوە. ئەم بۆچوونەیش هیچ جیاوازییەکی لەگەڵ مەبەستی بەرهەمەکانی"ئەلبێر کامۆ"و "سامویڵ بێکیت"و ئەو دوای پ□ش□□و□کاندا نییە(٤١)، کە لێرەدا "حەمەسەعید"دەیەوێت چیرۆکەکەی من بداتە پای□یان و لەو ڕێگایەیشەوە بەوپەڕی"توندوتیژیی و ڕقەبەرایەتییەوە"-کە"یۆری ڕایتخیۆ"نەفرەتی لێدەکات، هەر بە دەمی ئەوەوە-ئەدەبی دژ بە شارستانیی ڕووکەش و ئادەمیزاد بە بورغوکەر بە زمانی"پیس"باس دەکات..نازانم تۆ بڵێیت ئەم داوا لەو نووسەرانە بکات لەناو ئەو زەلکاو و ناهەمواریی و لەوتاویییەوە ئەدەبێکی پڕ لە گوڵ و گوڵزار و شێنەیی به□ن□ن□ بەرهەم و چاو لە ئاستی ئەو ژیانە نامرۆڤایەتییە بچووقێنن و هەر بە خەیاڵ بڵێن: ئۆخەی دنیا چەند خۆش و ڕەنگینە! یان مێروولە هەر پێی خۆشە بچێت بەگژ قوللەی قافدا؟!

---

*"ئەرستۆ"ی فەیلەسووف دووهەزار ساڵ زیاترە وتووویە:"تا زۆرتر بزانم، زیاتر بۆم دەردەکەوێت کە کەمتر دەزانم". "حەمەسەعید"یش دیوەکەی تری ئەم وتەیە دەچەسپێنێت، کە ئەویش لە خۆ ڕازیبوون و خەڵکی بە هیچ نەزانی، بۆیە وەکو بەرپەرچدانەوەیەکی وتە چڕوپڕ بە پێستەکەی "حوسێن عارف"دەربارەی چیرۆکی "ڕەشەڕاو" (٤٢)ی "سەلام محەمەد"کە وتوویە:"شێوەی موناجات و مۆنۆلۆژە ناوخۆکە لە دەربڕینی مانا و مەبەستدا یاریدەی زۆر داوە.."(٤٣)، ئەم بە نیمچە دڵنیایییەکەوە دەڵێت:"من پێموایە چیرۆکەکەی سەلام شتێکی تەقلیدییە، بەڵام بە شێوەیەکی نوێ نووسیویەتی، بۆیە نوێترین تەکنیك ئەو باسە تەقلیدییە ناکاتە کارێکی ئەدەبیی سەرکەوتوو"، بەر لەوەی لەم قسەیە وردبینەوە، بابزانین وشەکانی چەند لە جێی خۆیاندان: جارێ نووسەر بە "پێموایە"قسە دەکات، واتە زۆر دڵنیا نییە و هەر بە قیروسیا وتوویەتی. لێکۆڵینەوە بناغە و بنچینەی زۆی هەیە و ناشێت وەکو مەتەڵ هەڵهێنان بنووسرێت، بەڵام بە هەرحاڵ لە سەرەتاوە دەزانین نووسینەکە لێکۆڵینەوە نییە و با ئەمەیش بچێتە پاڵ ئەوەکانی تر. جگە لەمەیش وشەی"تەقلیدیی"وەکو وشەی"فۆتۆگرافی"بە جۆرێك بەکار هێنراوە کە هەرگیز وا ناگەیەنێت.

خۆ ئەگەر بە"تەقليديى"مەبەستى بابەتى چيرۆكەكە بێت، ئەوە بێگومان هەڵەيە و هيــچ بابەتێــك نييە"تەقليــديى"بێت ئەگەر دەربڕينەكەى سەركەوتووبێت، ئەگەر وا نەبێت چى لە دڵداريى و بە جوانيى ئافرەت و ســروشتدا شيعــر وتــن و لاوانــدنەوە تەقليــديى تــر هەيە، كە"گۆران"بەرزترين شيعريشى پێ وتوون. ئەمەيش ئەوەندە ئاشكرايە پێويست بە نموونە هێنانەوە ناكات. خۆ ئەگەر مەبەستيشى شێوەى ئەو چيرۆكەيە، ئەوە هەر هەڵەيە، چونكە"تەقليديى"واتە لاسايى كردنەوەى ئەو شێوانەى ئەوەندە بەكارهێنراون گيانيان تيا نەماوە..ئەمە لە چيرۆكدا ئەو شێوەيە دەگرێتەوە كە مەرجە باوەكانى چيرۆك پەيڕەو دەكات. وەك سێ قۆناغەكەى سەرەتا و ل□وتكە و كۆتايى. سەرەڕاى □وداو و پاڵەوان و كات و شوێنێكى ديار و چەند وردە شتێكى تر. جا نازانم تۆ بڵێيت چيرۆكى"ڕەشەڕاو"وەها بێت؟!..نەخێر. بگرە هەر لە شێــوە كەم ناســراوەكانى چيــرۆكە و ئەگەر "حوســێن عارف"ســەرنجى بۆ"شێوەى موناجات"(٤٤)-كە لـقە تەكنيكێكى زۆر تايبەتى و تەسكى شەپۆلى هۆشە(٤٥)-ڕانەكێشايە، ڕەنگ بوايە نەك هەر بە تەقليديى دان□ــرايە، بەڵكــو لەســەر چيرۆكــى ئاسايــيش حيســاب نەكــرايە.. ئەگەرچيش"د.شۆ"ڕاى وايە هەر نووسينێك شيعر نەبێت چيرۆكە.

*"حەمەســەعيد"كە دەڵێــت:"بە شێــوەيەكى نــوێ نووســيويەتى"، لەگەڵ ئەوەيشدا ئەم قسەيە زۆر گشتييە و كەم بەرهەمى ئەمڕۆ ناگرێتەوە و لەگەڵ ئەوەيشدا خۆى واتەنى"ماڵى بێ دانە"، بەڵام بۆ نەگبەتى ئەم چيــرۆكە نــاگرێتەوە! چــونكە شێوەى"موناجــات"ڕەگێكە لەو ڕەگــانەى تەوژمى هۆش لەسەرى ڕواوە. تەنانەت شاعيرى مەزنمان"ئەحمەدى خانى"ش نۆسەدساڵ بەر لە ئێستا لە كۆتايى"مەم و زين"ـــــەكەيدا بەكارى هێناوە و هەر بە هەمان زمانى كەسى دووەم-واتە صيغەى مخاطبە-وەك چۆن "سەلام محەمەد"لەگەڵ خۆيدا دەدوێــت، "خــانى"ش ئاوەهــا لەگەڵ قەڵەمەكەيدا-كە هەر خۆيەتى-دواوە و وتوويە:

ئەى ڕاكيبى واقيعى پيادە

وەى عاشقى صەفحەى دەسادە..هتد

*ئەم شێــوەيە زيــاتر نــاخ و نيگەرانييــەكــانى پاڵەوان-نووســەرى پێدەرد□ بڕدرێت و"ول□ي□م ف□كن□ر"□وداوى ڕۆمانى "لەو كاتەدا كە بە گيانەڵايى ڕادەكشێم"ى بەم شێوەيە داڕشتووە، "ڤێرجينيا ووڵف"يش ڕۆمانى "شەپۆلەكان"ى هەر بەم شێوەيە نووسيوە. "سەلام محەمەد"يش توانيويەتى بەم شێوە هونەري□ سەودايى شاعيرێكمان بۆ دەرب□□ت كە بە درێژايى ڕۆژێك لە پلەيەكى شاعيرانەى هەستونەستدا دەژێت و لە بيركــردنەوە زيــاتر هيــچ كــارێكى تــرى نييە و ديــارە قوتــابييەكى ڕۆشنبيرە و يەكەم ڕۆژى پشوودان گەڕاوەتەوە بۆ دێيەكەى خۆيان..ئەم پــــاڵەوانە لەو ڕۆژەدا وا هەســــت دەكــــات زۆر لە"فۆتيــــس"ى

پاڵەوانی"مەسـيح سـەرلەنوێ لە چـوارمێخە دەدرێتەوە"ی"نيکۆس کازانتزاکی"يەوە نزيکە و هەندێك ناوی تريشی بە مێشکدا دێت کە ئەوانيـش هەريەكە و لە لايەكەوە لەم پـاڵەوانەوە نزيکـن، بەمەيـش نووسـەر تيشكێكـی زۆری بەو چەنـد نـاوە خسـتووەتە سـەر نـاخی پاڵەوانەكەی. ئيتر نازانم"عەرزی عەزەڵات"و کێشەی نێوان هەژاران و چەوسێنەران و ئەم با بەتە قسانەی "حەمەسەعيد"دەربارەی ئەم چيرۆكە نووسيويەتی چی پەيوەندييەکی بە کرۆك و مەبەستی ئەم چيرۆكەوە هەيە؟! ئەمەيە پێی دەوترێت: "گوڵ بە پەيين لێکدەداتەوە"(٤٦). ئەو ڕستي□ی ئەو دەستـەويەخەی بووە و بە ئامان و زەمان لێی نا بێتەو□، ت□نيا ئيشارەتێکە بۆ نەريتێکی کوردەواری و ديارە ئەو گۆشت و برنجە بە بۆنەی گەڕانەوەی پاڵەوانەكەوە لێنراوە و ئاشکرايە حاڵی ئەمانيش لە حاڵی ماڵی"پوورە مەنيج"هيچ باشتر نييە، ئەگينا بەلای ماڵێكەوە ئەوە خواردنی ئاساييان بێت هەرگيز ئەوەندە بە بايەخەوە سەير ناکرێت تا ناوی ببرێت و دراوسێی پێ بيربكەوێتەوە و بەشيانی لێبدرێت. جا لەبەر ئەوەی نەك ئەم چيرۆكە، بەڵکو هەرچی ئەدەب و هـونەری دنيـا هەيە تـاقە منـداڵێكی لە برسـێتيی پێ ڕزگـار ناکرێت(٤٧)..بۆيە بە پێويستی نازانم لەمە زياتر لەسەری بڕۆم.

---

*"حەمەسـەعيد"دەربارەی چيـرۆكەكەی "موحسـين ئـاوارە"دەڵێت:"من هەرچەنـدە لەگەڵ ئەوانەدا ڕێكنـاكەوم كە لە هەڵسـەنگاندنی هەمـوو كۆمەڵە چيرۆكێكدا يەكە يەكە چيرۆكەكان كورت دەكەنەوە و..هتد"، جارێ ئەو كارە لە ڕەخنە و لێكۆڵينەوەدا كورت كردنەوەی پێناوترێت، بەڵكو گێڕانەوەی حيكايەتی چيرۆكەكەيە بە كورتی، لەگەڵ شيكردنەوە و ڕوونكردنەوەی هەندێك لايەنی سەرەكی لە چيرۆكەكەدا بۆ دەرخستنی كرۆكەكەی. كورت كردنەو□ ت□نيا بۆ ڕۆمانە درێژەكان دەبێت، كە ئەويش زياتر كارێكی بازرگانييە، بەڵام كورتە چيرۆك خۆی كورتە ئيتر چۆن كورت دەكرێتەوە(٤٨)؟!جگە لەمەيش وەنەبێت ئەمە بە كارێكی شێواندنی بەرهەمەكە دابنێت، بەڵكو بە كارێكی ئاسان و"ماڵی بێ دانە"ی لە قەڵەم دەدات، كەچـی گەورە ڕەخنەگـران بە خۆيانـدا ڕانابينن ئەم كارە بكەن، چونكە دەزانن بەرهەمەكە ئەوەيە كە بەو شێوەيە دەربڕاوە و هيچ داڕشتنەوە و گێڕانەوەيەكی چيرۆكەكە نا بێت بەو بەرهەمە خۆی، چـونكە چيـرۆك حيكـايەت نييە تـا هەر كەسـێك بە ئـارەزووی خۆی بيگێڕێتەوە. ئەم سـەرنجەيش بۆيە بە پێچەوانەی ڕای گشت گەورە ڕەخنەگرانەوەيە چونكە لە يەكێكەوەيە شتە هەرە باو و گشتييەكانی ڕەخنەيشی پەيڕەو نەكردووە..ديارە بێگومان دياردەيەكی

نوی ل خن و لکینودا تا ئو ادی هیچ پیوندییکی پیانو نماو! وکو وونیشمان کردو نووسر ب دژایی نووسینکی یك خای نگرتوو"مای ب دان"نبت و کچی ل هیچشیاندا بی نهاتوو، بام ک هندك لو چیرکان باس ناکات، یان لبر ئویی ئوند لیان وردنبوون توو تا بزانت چی دن، وك ل"کاوقووچ"و"چاووانیی"و "شاو"دا درکوت وهای، ئمیش چونک ئو پشوخت بیاری خی داو چی دربارییان بنووست و ئیتر هقی بسر استییو ناستییو نبوو..یانیش- ئگر زر نیازپاك بین-دبت بین نیتوانیو لیان تبگات، لم حاتیشدا ندبوو لسریانی بنووسیبای. خ ئگر ئم دوو ئگریش نبت، ئو خراپتر، چونک دیار دزانت چیرککان چییان دربیو و گانویان چندیش بشونرت هر سرنجکی وها ب خونر ددات ک استیی و ناستیی قسکانی ئویان ب دربکوت!

---

*"حمسعید"ک دت:"..مبستی نووسینک ل چوارچوی اژی ئدبی سنی کوردی نچت دری و هرش بردنی ناوای ب سر هیچ شاعیر نکردت دروشم"، خی زر چاك زانیویتی ک ئو پاکانی زر پویست و گشت کسك تدگات مبستی ئو نووسینی ئو ك بو شتان گوناهبار دکرت ک دیوت هروا بو قسی ل خی بتکنت، ئگینا چ پویستی ب وتنی ئو دکرد؟! چونک ئگر وها نبوای ئو هموو ئاوژوو کردن و بهبستنی بچی بوو؟! ئم جگ لوی ئگر ئو چیرکانی من و :"شرک بکس"و" "سلام محمد"وهابوون. خ هر یک و چند چیرککی تری باوکراومان هی..بام دنیام ئوانیشی ب دردی چیرککانی "عبدوا عباس"هر ب یك گوناه تاوانبار دکرد، ک وابوو مسل خاونی چیرککان و هلکی ساکار ب ناو زاندنیان، ک وکو دریش کوت بسر خیدا کوتو. چونک ئم دیکتاتریی تی هر وا ب ئارزوو ئم پاداشت دکات و ئوی تر لناودبات، ئگر ل گشت ککیشدا جگای ببتو، ل کماری ئدبدا جگای نابتو.

سرچاو و پراوزکان

١-ب نموون لم وو بوان: گقاری "الثقافة

الاجنبية"ژمارە"٢"١٩٨١، "رأيان في باسترناك".ل"٦٦".
-"مایکۆفسکی"کە شاعیرێکی"فیووچەریستیی"بوو لە تەمەنی"٣٧"ساڵیدا خۆی کوشت، بەر لەوە وتوویە: "پاپۆڕی خۆشەویستیی خۆی لەسەر تاشەبەردەکانی ژیانی ڕۆژانەدا تێکشکاند".
-خاتو"تسڤێتایێڤا"پاش ماوەیەکی دوورودرێژ لە دوورخستنەوە گەڕایەوە، لە ئەنجامی تووشبوونی بە کۆمەڵێك کارەساتەوە لە سەرەتای جەنگدا خۆی کوشت.
-"یاشفیلی"شاعیرێکی جۆرجییە، لە"٤٢"ساڵیدا خۆی کوشت.
-"ڤادیەیف"پەسەندترین شاعیر بوو بەلای"ستالین"و"ژدانۆف"ەوە، پاش ئەوەی لەلایەن هاوڕێ نووسەرەکانییەوە لە سەردەمی"توانەوە"دا تووشی ڕەخنەی توندوتیژ بوو، لە ساڵی ١٩٥٦دا خۆی کوشت.
-"بۆریس پاستەرناك"شاعیر و ڕۆماننووسە، دوای بڵاوکردنەوەی ڕۆمانی"دکتۆر ژیڤاگۆ"-کە خەڵاتی "نۆبڵ"ی وەرگرت-ویسترا دووربخرێتەوە، دوای مردنی مۆری لەعنەتی لەسەر هەڵگیردرا.
-"یەسینین"لە کۆمەڵە شیعری"کۆمەڵێك شیعری هەڵبژاردە"ی وەرگێڕانی"حەسەب ئەلشێخ جەعفەر"دا دەڵێت: "من وەك شاعیرێکی ڕۆمانتیکی ناتوانم بە کاروانی شیعری شۆڕشگێڕیدا بگەم"ل"٢٣"، چونکە "کەشتییەکە حاڵی ئێجگار بەربادە". پاشانیش خۆی کوشتووە.
٢-گۆڤاری"الأقلام"ژمارە"٩"، حوزەیرانی ١٩٨٠،ل"٧٣".
٣-سەرچاوەی پێشوو.
٤-"دراسات في الواقعية الاوروبية"، "جورج لوكاتش"وەرگێڕانی"أمير اسكندر"، بەشی یەکەم، ل"٤٣-٦٩".
٥-"یسینین، قصائد مختارة" وەرگێڕانی "حسب الشيخ جعفر"، ل "١٢٣".
٦-گۆڤاری "بەیان"، ژمارە"٦٩"، شوباتی ١٩٨١، ل "٣٧".
٧-سەرچاوەی پێشوو. لێرە بەدواوە پەنجە بۆ ئەم سەرچاوەیە درێژ ناکەین چونکە ئاشکرایە.
٨-گۆڤاری"ڕۆشنبیری نوێ"، ژمارە "٤٥"، تشرینی دووەمی ١٩٧٥، بەشە عەرەبییەکەی، ل"١١"، "انطباعات سريعة عن قصص العدد الماضي".
٩-گۆڤاری"نووسەری کورد"، ژمارە"٥"، خولی دووەم، تشرینی دووەمی ١٩٨٠، "شیعر لە نێوان لەززەت و هەڵوەستا"، "حەمەسەعید حەسەن"، ل"١٣٢".
١٠-کۆمەڵە چیرۆکی"کوێرەوەری"، "بلە"، ل"٧٥".
١١-گۆڤاری"بەیان"، ژمارە"٤٢"، "چیرۆکەکانی ژمارەی پێشووم خوێندەوە""حوسێن عارف"، ل"٤٢".
١٢-کۆمەڵە چیرۆکی"کوێرەوەری"، ل"٤٧".
١٣-بڕوانە پەراوێزی ژمارە"٨".
١٤- بڕوانە پەراوێزی ژمارە"١١".

١٥-کۆمەڵە چیرۆکی"بۆ پەنجەکانم دەتبینم""دڵشاد محەمەد ئەمین"، ل"٥٣".
١٦- بڕوانە پەراوێزی ژمارە"٨".
١٧-گۆڤاری"ڕۆشنبیری نوێ"ژمارە"٧١"، تشرینی دووەم و کانوونی یەکەمی ١٩٧٨، ل"١١".
١٨-کۆمەڵە چیرۆکی"زليخة..البعد يقترب"،"جليل القيسي"، ل"٤٥".
١٩-"الرواية كملحمة بورجوازية"،"جورج لوكاش"وەرگێڕانی"جورج طرابيشي"، ل"١٣".
٢٠-سەرچاوەی پێشوو، ل"٧٢".
٢١-سەرچاوەی پێشوو، ل"٧٣".
٢٢-"تيار الوعي في الرواية الحديثة"،"روبرت همفري"، وەرگێڕانی"دكتور محمود الربيعي"، ل"٤٤".
٢٣-گۆڤاری"بەیان"ژمارە"٤٤"ی تشرینی یەکەمی ١٩٧٧، ل"٥٨".
٢٤-گۆڤاری"الآداب الأجنبية"ژمارەی چوارەم، ساڵی پێنجەم، نیسانی١٩٧٩"هل كان همنغواي بطل رواياته ؟!"، ل"٤٦"، "فيليپ یەنگ"دەربارەی"پیرە و دەریا"لە ل"٥٩"دا دەڵێت:"دەشێت ئەو ڕۆمانە وەکو چیرۆکێکی ڕەمزیش بخوێنرێتەوە، کە سەرتاپا وێنەی کەسێتیی نووسەرەکەیەتی..". شایانی باسیشە "زادوق ئادەم"ئەم لێکۆڵینەوەیەی کردووە بە کوردی و لە "هاوکاری"ژمارە"٥٨٦"و"٥٨٧"دا بڵاوی کردووەتەوە.
٢٥-"موسوعة جيمس جويس"،"د.طه محمود طه"لە ل"٣٧٣"دا دەڵێت:"باوکەکە لەبەردا ڕەمزی ئەو هونەرمەندەیە(شەکسپیر، یان جۆیس)کە خۆی دەخاتە ناو کارە هونەرییەکانییەوە..".
٢٦-"مارسيل بروست و التخلص من الزمن"وەرگێڕانی"نجيب المانع"، خاتو"جەرمین برێ"لە ل"١٨"دا دەڵێت:"ڕۆمانی(گەڕان لە کاتە ونبووەکە) زۆر توندوتۆڵ بە ژیانی نووسەرەکەیەوە بەستراوەتەوە تا ڕادەیەك گشت ئەو ڕووداوانەی باسی دەکات لەو ڕووداوە واقیعییانەوە هاتوون کە لە ژیانی (پڕوست) خۆیدا ڕوویان داوە".
٢٧-بڕوانە پەراوێزی ژمارە"٢٥".
٢٨-"نحو رواية جديدة"، "ئالان ڕۆب گرێ" وەرگێڕانی"مصطفى ابراهيم مصطفى". نووسەر لە ل"٢٦"دا دەڵێت:"مەوزووعییەت بە واتا باوەکەی، واتە ناخودییەکی ببڕای ببێ لە سەرنجداندا شتێکی خەیاڵییە".
٢٩-"جماليات المكان"،"جاستون باشلار"وەرگێڕانی"غالب هلسا"،"هۆسرل"ی فەیلەسووف لە ل"١١"ی ئەو کتێبەدا دەڵێت:"مەوزووع نییە بە بێ خود".
٣٠-گۆڤاری"ڕۆشنبیری نوێ"، ژمارە"٦٤"ی ١٩٧٨، ل"٢٥".
٣١-"تيار الوعي في الرواية الحديثة"ل"٤٩".

٣٢-سەرچاوەی پێشوو، ل"٤٦"و"٤٩".
٣٣-بۆ زیاتر زانین بڕوانە سەرچاوەی پێشوو، بەشی دووەم"جۆرەکانی تەکنیك"ل"٤٢-٨٥".
٣٤-"الرواية كملحمة بورجوازية"، ل"٦٠".
٣٥-أشكال الرواية الحديثة"،"فردريك ج. هوفمان"لە "ألدوس هيكسلي و رواية الافكار"ل"٢٥٢"ی ئەو کتێبەدا دەڵێت:"عەیبی سەرەکیی لە ڕۆمانی فیکردا لەوەدایە کە پەیوەستە لەسەرت دەربارەی خەڵکێك بنووسیت بیروباوەڕی ئەوتۆیان هەبێت دەری ببڕن. ئەمەیش ئەوە دەگەیەنێت گشت خەڵکی لابدەیت و تەنیا یەك کەس لە هەزاردا لە خەزانی مرەڤایەتی بگریت". لە ل"٢٦٣"یشدا دەڵێت:"کاتێك وتارنووس هەوڵدەدات گیانێك بکات بە بەر بیروڕاکانیدا، ڕۆمانی فیکر سەر هەڵدەدات".
٣٦-"کاکە مەم بۆتانی" دە ساڵ بەر لە ئێستا ئەمەی لە گفتوگۆیەکدا لە ڕۆژنامەی"هاوکاری"دا وتووە، بەڵام داخەکەم ئەو ژمارەیەم لەبەر دەستدا نەبوو تا ژمارە و مێژووەکەی دابنێم.
٣٧-"المدخل الى علم الجمال"، وەرگێڕانی"جورج طرابيشي"، ل"٦٤".
٣٨-"واقعية بلا ضفاف"، "روجيه غارودي"وەرگێڕانی"حليم طوسون"ل "١٠٥-١٣٥".
٣٩-سەرچاوەی پێشوو، ل"٣٥".
٤٠-گۆڤاری"الاقلام" ژمارە"٩"ی ساڵی ١٩٨٠، پێشەکی ڕۆمانی"عندما تغادر الحيتان"، ل"١١٢".
٤١-بۆ نموونە بڕوانە شانۆگەریی"سوء تفاهم"و"چاوەڕوانیکردنی گۆدۆ".
٤٢-گۆڤاری"بەیان" ژمارە"٤٠-٤١" ئازاری ١٩٧٧، ل"٦٦".
٤٣-بڕوانە پەراوێزی ژمارە"١١".
٤٤-"تيار الوعي في الرواية الحديثة"، "روبرت همفري" لە ل"٥٨"دا دەڵێت:"موناجاتی دەروون"یان ڕازو نیاز لەگەڵ خۆدا-ئەگەر بشێت وەهای ناوبنێین-"تەکڵە کردنەکی سەرکەوتووانەیە لە شەپۆلی هۆش و لە کرداری دەرەوە". لە ل"٥٦"یشدا دەڵێت:"ئەم تەکنیکە ناوەوەی زەین و کارە زەینییەکانی پاڵەوانەکە ڕاستەوخۆ لە پاڵەوانەوە بۆ خوێنەران دەردەبڕێت، بەڵام بە جۆرێك کە وەها دانرابێت جەماوەرێکی بێدەنگ هەیە"، "مەبەستیشی گەیاندنی هەست و نەست و بیرە پەیوەندەکانە بە داڕشتنە هونەرییەکە و کردارە هونەرییەکەوە".
٤٥-"چوار جۆرە تەکنیکی سەرەکی هەیە لە شەپۆلی هۆشدا بەکاردەهێنرێن ئەوانەیش: مۆنۆلۆژی ناوەوەی ڕاستەوخۆ و مۆنۆلۆژی ناوەوەی ناڕاستەوخۆ و وەسف لە ڕێگای زانیاریگەلێکی ئێجگار زۆرەوە و ڕازونیاز لەگەڵ خۆدا"..سەرچاوەی پێشوو، ل"٤٢".

٤٦-"جماليات المكان"، "جاستون باشلار"، ل"٣١".
٤٧-"قضايا الرواية الحديثة"، "جان ريكاردو" وەرگێڕانى"صياح الجهم"، ل"١٨ و ١٩".
٤٨-"عشر روايات خالدة"، "سومرست موم"، پێشەكييەكەى، ل"١٣".

*سەرچاوە: گۆڤارى بەيان، ژمارە(٧٢)، ١٩٨١. ل: ٢٠-٣٩.

هەمـــوو ڕۆژێــك لە ژووانـــى كتێبدا.. سەديق سەعيد ڕواندزى

هەفت ساڵ زياترە، سەيرى هيچ كام لە تيڤى و كەناڵە ئاسمانييەكان ناكەم و گەيشتوومەتە ئەو بڕوايەى، مەعريفە تەنه لە نێو كتێب و دنياى خوێنەوەدايە، بۆيە سێ لە سەر چوارى ژيانى ڕۆژانه□م، بە كتێب و خوێندنەوە بە سەر دەبەم و هيچ كات ئامادەنيم گوێ لە گفتوگۆى بە ناو ڕووناكبيرێك لە كەناڵێكى ئاسمانى بگرم، كە ڕۆژێك گۆڕانە، ڕۆژى دواتر نەوەى نوێ، ڕۆژى سێيەم پەسنى ئيبسلامييەكان دەدا ياخود بە دەنگى بەرز ڕەخنە لە حكومەت دەگرێت و بڕواى وايە گەنـدەڵە، كەچى خۆى بە پلەى عەقيد مووچەى حانەنشينى سەربازيى لە حكومەتە گەنـدەڵە وەردەگرێت ! ئامادە نيم كاتەكەم بۆ هونەرمەندێكى نەناسراوى كورد، كە لە دە كەس نۆ كەس نايناسن تەرخان بكەم، كە لە ترسى ژنەكەى وازى لە گۆرانى گوتن ه□يناوە، يان گوێ بدەمە گفتوگۆى بە ناو بيرمەندێك، كە بڕواى وايە ژنەكەى دەست و پێيەتى و هەموو شتێكيەتى لە ژيان، ئەى ئەوانەى بە نموونە وەك من ژنيان نييە؟ دەبێ ناتـەواو بن و مر□ق ن□بن؟ ئەم جۆرە بەرنامە و گفتوگۆ بێ مانايانەى كەناڵەكان، شايەنى ئەوە نين ڕۆشنبير كاتى خۆيانى پێ بە هەدەر بدات. من بە سرووشت شەوان زۆر زوو دەنووم، هەندێكجار كاتژمێر هەشت بە تايبەتيش زستانان، ئەمە دەستوورى خەوى ژيانى منە لە هەر چوار وەرزەكەدا، كە هيچ كام لە تۆڕە كۆمەڵايەتى و چات و فەيسبووك و ئەم جۆرە پەيوەنديانەشم نييە تاكو تا بەرەبەيان لە سەر هێڵ بم، بۆيە زوو دەنووم بە يانيانيش كاتژمێر پێنچ لە خەو هەڵدەستم. دواى هەستانم، دەچمە ژوورەكەم و يەك بە يەك تۆزى سەر

کتێبەکانی ناو کتێبخانەکەم دەتەکێنم و پاشان دەست بە خوێندنەوە دەکەم، تا ئەو کاتەی برسی دەبم و ئینجا چایەك ئامادە دەکەم و نان دەخۆم، بە ئەوەی دایکم و خوشکەکەم لێ خەو بکەم . تەنانەت گەر دەوامی قوتابخانەشم هەبێت و دەڕۆم بەچی ئەوان لێ خەو بکەم لە کاتێکدا خەم بە ئاگام؟ مەگەر ژن خزمەتکاری پیاوە؟ ئیدی ئەمە بەرنامەی ڕۆژانەی ژیانی منە و هەر کتێبێك نەرەی هاتبێت دەیخوێنمەوە و هەندە جاریش لە سەر داخوازی نووسەران و هاوڕێیان، ڕێزبەندییەکە دەگۆڕم چونکە لوتف دەنوێنن کە کتێبەکەیان زوو بخوێنمەوە و گەر سەرنجێکم هەبێت، بەیانی بنووسم. لە ماوەی هەفتەی ڕابردوودا، دووکتێبی دکتۆر (کەمال میراودەلی)م خوێندنەوە بە ناوەکانی:(فەلسەفەی ئەز و ئەریکۆلۆژی فەکە) ئەم دوو کتێبە، بە زمانێکی کوردییانەی یەکجار جوان و ڕەوان نووسراون و هەوڵێکی سەرکەوتووانەی بە کوردیکردن و کوردواندنی فەلسەفەن و ئاماژەیەکی گرنگن بەوەی کە زمانی کوردی لەو زمانانەیە، دەتوانێت لە فەلسەفە بدوێت . لە نێوەندی ئەدەبی کوردیا، گەلێك نووسەر و هەوڵی ناساندنی کاری فەلسەفیانە هەن و دەبینرێن، بەڵام بەدەگمەن ئەو کارانە، لە ڕووی بابەتی و زمانییەوە دەتوانن فەلسەفە لە خوێنەری کورد کە تەنها زمانی کوردی دەزانێت بگەیەنن، بۆیە ئەم دوو کتێبە، بە زمانێکی جوان و ڕەوان، بابەتەکانی خود و ڕەهەندە فەلسەفییەکانی فەکە باس دەکات و دوای تەواوبوونیان، هەست دەکەی زانیارییەکی زۆرت لە بارەی بە نموونە فەکە، دەست کەوتووە، پێچەوانەی ئەوانەی سەدان لاپەڕەی لە سەر دەنووسن، بە ئەوەی دواجار تێمان بگەیەنن فەکە کێیە و کارەکانی چین؟ بۆیە ئەوەی لە کتێبەوە دەست دەکەوێت، مەحاڵە لە بەرنامەی پێشکەشکارێکی نەخوێندەوار و دەستت بکەوێت، کە لە خولەکێکدا دەیان جار لە بە مەعریفەی زمانی وشەی (باشە باشە) بەکار دەنێت! کەواتا تا کتێب هەبێت، من چۆن ئامادە گوێ لە بەرنامەی نەرەك بگرم، کە سنگی ژنان بە شووتی و لیمۆ دەچوێنێت ! چۆن گوێ لە پێشکەشکارێکی سەر ڕووتی هەواڵەکانی کەناڵێك دەگرم، کە مووچەکەی دە بارتەقای مووچەی منە، کە سی ساڵە مامۆستام. ئەو کەناڵە و تیڤییانەی بە پارەی نەوت و داهاتی ئەو میللەتە پەخش دەکرێن، نەك هەر نابێ سەیر بکرێن، بەڵکو دەبێ بایکۆتیش بکرێن. کۆمەڵگەی ئەمە، خراپ ئاڵوودەی شاشە بە هەموو جۆرەکانییەوە بووە، شاشەش جۆرە خوێنەرێکی ڕاگوزەر و تەپەڵو بیرنەکەرەوە دروست دەکات، بۆیە هوشیار نابێتەوە. بە کولتوریکردنی خوێندنەوە، هەنگاوەکانی هوشیاربوونەوەی کۆمەڵگە، مەعریفەی ڕاستەقینە لە ناو کتێب دایە، نەك بەرنامە بێ ماناکانی تیڤییەکان، کە فەکسیان هەر لە سەر کەباب و زەڵاتە و کولیچە و شیرینی و

پرسیاری کەسی بە مانایە !

ڕواندز

خەبات لە پێناوی ئازادیدا.. رەزا شوان

لە سەرهەڵدانی مرۆڤەوە، بە درێژایی مێژوو، ئازادی گرنگترین و پێویسترین پێویستی هەر مرۆڤێکە بەبێ جیاوازی. یەکێکە لە گەورەترین بەها مرۆییەکان. مرۆڤ بە ئازادی لەدایک دەبێت. ئازادی مافێکی زگماکی و رەوایە. هەرگیز ناکرێت سازش لەسەر ئازادیمان بکەین و دەستی لێهەڵبگرین. چونکە ژیان بەبێ ئازادی، هیچ چێژ و خۆشییەکی نییە. بێگومان نهێنی بەختەوەری ئازادییە، نهێنی ئازادیش ئازاییە.

ئازادی بریتییە لە توانای بڕیاردان بە ئازادی یان هەڵبژاردنی ئەو ئەو شێوە ژیانەی کە خۆمان دەمانەوێت بەبێ سانسۆر و بەبێ بەربەست. هەر شتێک لەوە کەمتربێت، شێوەیەکە لە شێوەکانی کۆیلایەتی. بەڵام ئازادیی رەها و بێ سنوور نییە، تا ئەو سنوورە ئازادین، کە پێشێلی ئازادیی کەسانی تر نەکەین.

(نێلسۆن ماندێلا) دەڵێت:”ئازادیت تەنها رزگاربوونت نییە لە کۆت و پێوەند. بەڵکو بە شێوەیەک بژیت، کە رێز لە ئازادیی ئەوانی تر بگرێت و بەرز رایبگریت”.

ئازادی دیارییەک نییە کە بدرێت، بەڵکو مافێک دەبێت وەربگیرێت. نرخی ئازادیش گرانە. ئەوەی کە ئازادی بوێت پێوێستە باجی ئازادی بدات. ئازادی کڵاورۆژنەیەکی کراوەیە، کە لە رێگەیەوە تیشکی خۆر دەڕژێتە سەر رۆح و شکۆداری مرۆڤ.

مێژوو پڕە لە کاتە سەختەکان و لە خەبات و گیانبەخشین لە پێناوی ئازادی بەرامبەر بە ستەمکاری و سەرکوتکردن و چەوسانەوە. هەرگیز چاوەڕوانی ئەوە ناکرێت، کە ستەمکار و سەرکوتکار ئازادیی بە ستەملێکراون ببەخش. دەبێت خۆیان وەریبگرن.

ئەوەی ئەمە لەم نووسینەماندا مەبەستمانە، خەباتە لە پێناوی ئازادی گەل و نیشتمان. ئازادیی گەلی قارەمانی

کوردمان و کوردستانی نیشتمانی خۆشەویستمانە.
خەباتیش لە پێناوی ئازادی و رزگاری و مافی چارەی خۆنوسین، مافێکی رەوای هەموو گەلانی ماف زەوتکراو و نیشتمان داگیراوە. کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکان، بە فەرمی دانی بەم مافەدا ناوە. بە رزگاربوون و بە بەدەستهێنانی مافەکانیان.
بزووتنەوەی رزگاریخواز و خەبات لە دژی سەرکوتکردن و چەوسانەوە، لە هەزاران ساڵاوە سەری هەڵداوە و تا ئەمڕۆش درێژەی هەیە. رەگی ستەمکاری بۆ شارستانییە کۆنەکان دەگەڕێتەوە. بۆ نموونە، لە سەردەمی ئیمپراتۆرییەتی رۆمانییدا، چەندین راپەڕین لە دژی حوکمڕانی ستەمکاری، لە لایەن کویلەکانەوە بەرپاکران، بە رزگاربوونیان لە کۆت و کۆیلایەتی و لە چەوسانەوە و بە بەدەستهێنانی ئازادییان.
گەلی کوردمان، زۆرترین ستەم و چەوسانەوەی بە دەستی داگیرکەرانی کوردستان چێژتووە. بەڵام هەرگیز نەچەمیوەتەوە و دەستی لە خەبات و لە راپەڕین و شۆڕش هەڵنەگرتووە. تا ئەمڕۆش سەرسەختانە درێژە بە خەبات دەدەین بۆ بەدەستهێنانی ئازادی و مافە رەواکانمان. لەم پێناوەشدا، گیانبەخشین و باجێکی زۆرمان داوە. بەڵام ئەمەی کورد گەلێکی قارەمان و نەبەردین، کوڵنەدەر و خۆڕاگرین. هیچ کاتێک
لە گیانبازی نەترساوین و ناترسێین. هیچ کاتێکیش شەڕانی و شەڕخواز نەبووینە و نین، هەمیشە ئاشتیخواز بووینە و ئاشتیخوازین. شۆڕشە چەکدارییەکانیشمان بۆ بەرگری لە مانەوەمان و لە ناسنامەی نەتەوەییمان و لە کوردستانی نیشتمانی پیرۆزمان بووە. نەیارانی کورد پێش دەستەکانمان، دان بەم راستییانەدا دەنێن.
لە ئەمڕۆدا کە ژمارەی کورد لە کوردستان و لە دەرەوەی کوردستاندا، زیاتر لە (٧٥) ملیۆن کوردە. گەورەترین گەلین لە جیهاندا، کە تا ئێستا نەبووینە بە خاوەنی دەوڵەتی کوردستانی سەربەخۆ. ئەمە خەون و خەیاڵ نییە، بەڵکو هیوا و خواستی هەموو کوردێکی دڵسۆز و کورد و کوردستان پەروەرێکە. کە زووبێت یا درەنگ، دەوڵەتی کوردستان ببینین. ئەمەش مەترسی نییە بۆ سەر ئاسایشی هیچ نەتەوە و دەوڵەتێکی هاوسێی کوردستان، کە بە ناڕەوا کوردفۆبیایان دروستکردوون و کردوویانە بە بیانوویەکی بێ بنەما، بۆ دژایەتیکردنی گەلی کوردمان.
دەوڵەتی کوردستان، لەسەر خاکی کوردستان دروست دەبێت.
سۆز و خۆشەویستی و هاوبەستبوونمان بە کوردستان، ئەو هەست و ئەوینە پاک و بێگەردەیە، کە لە ناخی دڵماندا روواوە. هیچ

هەزێک ناتوانێت لەدەماندا دەریبکات. کوردستان بووە گروپی خوێنمان. هیچ بەختەوەرییەک، لە ئازادیی کوردستان بەلامانەوە گرنگتر و شیرینتر نییە. یان بە سەربەرزی دەژین، یان لە پێناوی کوردستاندا دەمرین. دروشمی کردارییشمان "کوردستان یان نەمان"ە. دەڵێن، ئازادی لە لوولەی تفەنگدا هەڵدەدات. بەڵام پێنووس و تفەنگ، یەک لوولە و یەک ئامانجیان هەیە.

(ئەفلاتوون) دەڵێت:" هیچ خۆشەویستییەک، ناگاتە خۆشەویستیی نیشتمان".

لە ئەمڕۆدا شێوازەکانی خەبات و تێکۆشان و بەرگری زۆرن. خەبات تەنیا لە کایەی چەکداری و سیاسیدا سنووردار و قورخکراو نییە. جگە لە بزووتنەوەی چەکداری و سیاسی، خەباتی کولتووریش زۆر پێویستە. نووسەرانی پێنووس بەدەستی دڵسۆز و بوێر، مامۆستایانی پەروەردەکاری کوردستان پەروەر، هونەرمەندانی وێنەکێش و موزیکژەنان و سروودچڕانی دلێر، لەگەڵ پێشمەرگەی گیانبەخشدا، شان بە شان و دەست لەناو دەست، لە سەنگەری کوردایەتی و کوردستان پەروەریدا، بەرگری لە کوردستان دەکەن و درێژە بە خەبات دەدەن. دەکرێت هۆنراوەیەک، سروودێک، یان تابلۆیەکی وێنە، چیرۆکێک، کاریکاتێرێکی تەنزئامێزی سیاسی، لە فیشەکێک زیاتر، نەیارانی کورد و کوردستان بپێکن و بیانهەژێنن. مەبەستم ئەوەیە کە هەریەکەمان، بە شێوەیەک لە شێوەکان و لە سەنگەرێک لە سەنگەرەکانی کوردایەتی و کوردستان پەروەریدا، دەتوانین درێژە بە خەبات بدەین، لە پێناوی رزگاری و ئازادی و سەربەخۆیی کوردستاندا. ئەمەش پیرۆزترین و لەپێشترین، ئەرکی هەر کوردێکی دڵسۆز و کوردستان پەروەرە. راستە ژیان خۆشە و رۆح شیرینە، بەڵام کوردستان لە رۆح و ژیانمان بەنرختر و شیرینترە. بە هەزاران رۆڵەی ئازا و دڵسۆزی و کورد و کوردستان پەروەرمان، گیانی خۆیان بە کوردستان بەخشین. چونکە ئازادی بەبێ گیانبەخشین نایەتەدی. سۆز و خۆشەویستیمان بۆ کوردستان، لە سەرووی هەموو خۆشەویستییەکمانەوەیە. خۆشەویستییەکی زگماکییە و لەگەڵ لە دایک بوونمان بە سروشتی لە ناخی دەروونماندا دەڕوێت.

کوردستان گەر تۆ نەبی، تەیرێکم بەبێ ئاسمان

بە ناوی تۆی پیرۆز سەربڵندم لەناو جیهان

(بەمارشە) دەڵێت:"جوانە کە مرۆڤ لە پێناوی نیشتمانەکەیدا بمرێت، بەڵام لەوە جوانتر، ئەوەیە کە لە پێناوی ئەم نیشتمانەدا بژیت"

کوردستان ناسنامەمانە، جوگرافیا و مێژوومانە. رابردوو و ئەمڕۆ و داهاتوومانە. کوردستان دایکی دلۆڤان و شیرینی هەموومانە. نیشتمانی شیرین و پیرۆزمانە. هەموومان پێشمەرگەی کوردستانین. ئەمەش تەنیا دروشم نییە، بەڵکو بە کردارە راستەقینەکانمان، گوزارشتمان لە خۆشەویستی و هاوبەستەبوونمان بە کوردستان کردووە و دەکەین.

لە ئەمڕۆدا، لە جیهانێکی جەنجاڵ و ئاڵۆزی پڕ لە ئاژاوە و توندوتیژی و شەڕ و لە سەردەمی جیهانگیری و هەژموونیدا دەژین. بمانەوێ و نەمانەوێت، پریشکی ئەم شەڕانە کوردستانی ئێمەشی گرتووەتەوە. بۆ ئێمەی کورد باشترین چەک، چەکی رۆحی خۆڕاگری و درێژەدانمانە بە خەباتی نەتەوەییمان لە پێناوی سەروەری و شکۆداری کوردستان. بە لوژیکێکی زانستی و هاوسەنگی، و بە سیاسەتێکی ژیرانە، مامەڵە لەگەڵ ئەم بارودۆخە زۆر هەستیار و چارەنووسسازەدا بکەین. بەرژەوەندیی باڵای گەلەکەمان لە سەرووی هەموو بەرژەوەندییەکەوە بێت. لە ئەمڕۆدا لە هەموو کاتێک زیاتر، پێویستیمان بە ئاشتەوایی و یەکریزی و یەکدەنگی و یەک وتاری سیاسی هەیە. پێویستییەکی زیاترمان بە داڕشتنی پلانێکی تۆکمە و ستاتیژیی نەتەوەیی و بە نەخشەڕێگایەکی بەرنامەداڕێژراوی دوورخایەن هەیە. پێویستە [illegible] بین و بە وردبینییەوە ئەمڕۆ بخوێنینەوە و بە وردبینیترەوە، پێشبینی گۆڕانکارییە خێراکان و گریمانە و ئەگەرەکانی داهاتوو بکەین. دەبێت بە وردیش ناخ

لە نیاز و لە پیلانە گڵاوەکانی نەیارانی کورد و کوردستان تێبگەین و ئاشکرایان بکەین. کە بە گەلەکۆمەیی دژایەتیمان دەکەن بۆ ئەوەی مافەکانمان بەدەستنەهێنین.

خەبات لە پێناوی ئازادی و دادپەروەری و یەکسانی و هاومافی دا، پرۆسەیەکی بەردەوامە و وەستانی نییە. بەپێی هەلومەرجەکان و داخوازییەکان، چەندین شێوە وەردەگرێت. خەبات قوتابخانەیەکە، کە تێیدا تێکۆشەران فێری تێکۆشان و بنەماکانی دیالۆگ و گوێگرتن و نیشتمان پەروەری و دڵسۆزی و بەخشین و فێری هونەری دیپلۆماتی دەبن.

دوبەی: ٢٠٢٦

هەندێ شتی سەیر.. نەوزاد بەندی

—— یەکەم ——

جاران، لە ئەوروپای کۆندا، گۆڕەپانی ڕۆمانیی هەبووە کە ئەمە ناومان لێناوە شانۆی ڕۆمانیی و لە پارکی هەواری شاردا، بیناکەپیمان کردووە .. لەو گۆڕەپانانەی ڕۆماندا، دوو کۆیلەی بەهێزی ڕەشپێست بە شەڕ دەدران و ..بینەرێکی زۆر تەماشایان دەکردن و قوماریان لەسەر دەکردن، لە پێشی بینەراندا، پاشا و ژنی پاشا و کچی پاشا و کاربەدەستە باڵاکان ئامادە دەبوون..
شەڕی ئەو دوو جەنگاوەرە بە مردن کۆتایی دەهات یان ئەگەیشتنە سنوورەکانی مردن..
ئەگەر ئەمڕۆ تەماشای وەرزشەکان و بە تایبەت وەرزشی فتبۆڵی جیهانیی بکەین، هەست ئەکەین ساڵ به ساڵ، ڕەشپێستەکان جێگای سپی پێستی هەڵبژاردەی ووڵاتان و یانە ئەوروپییە بەناوبانگەکان ئەگرنەوە، تەماشا ئەکەین هەڵبژاردەی فتبۆڵی ووڵاتانی ئەوروپا، زۆرینەیان ڕەشپێستی ئەفریقیی و ئەمریکای لاتینیین .. یانەکانیش بە هەمان شێوە ..
ئایا ئەم دەخە درێژکراوەی شەڕە کوشندەکانی ڕۆمانی کۆن نییە؟ هەتا بە تەماشاکەران زیاد ئەکەن و قومارکردن لەسەر ئەنجامی یارییەکان گەورەتر ئەبن .. بازرگانیکردن بەم یارییانەوە زیاتر دەبێت و دەگاتە تریلیۆنەها دۆلار، لە بەرامبەردا ڕۆژ بە ڕۆژ یاریزانی ڕەشپێست دێنە مەیدانەکانەوە .. هەتا ڕادەی مردن خۆیان ماندوو دەکەن، بە ئەوەی نرخەکانیان لە یانە بەناوبانگەکانی ئەوروپادا بەرزتر بێتەوە .. وەک کۆیلەکانی جاران، کڕین و فرۆشتنیان پێوە دەکەن، ئەو پارەیەی کە دەیاندەنێ زۆر زۆر کەمترە لەو پارەیەی کە بە ڕیکلام و تکت و تۆڕی میدیایی پێیان پەیدا دەکەن.. لەوەیش ناخۆشتر، کاتێ بە هۆی پێکدادان و بریندار بوون و هەڵکشانی تەمەنیانەوە، ئاستی هێز و توانایان دادەبەزێت، پەڕاوێز و بەرەڵڵا دەکرێن، بەیێ زۆرینەیان لە دوای ئەوە ئاڵودەی مادە هۆشبەرەکان ئەبن.. ئەبنە بنێشتە خۆشەی دەمی جەماوەر و کەناڵە وەرزشییەکان ..
هەموومان ڕۆناڵدینیۆمان بینی، کە چۆن بە هۆکاری کەسیی، لە یانەکان دوور خرایەوە و پاشان بە کەیسی تاوانکاریی ڕووبەڕووی دادگاکان کرایەوە ..یان حاتەم بن عەرەفە بە هۆی سەربەخۆیی و نەتەوە و ئایینەکەیەوە، پەڕاوێز دەخرێت لە کاتێکدا ئاستی هونەریی لە لیۆنێل میسی بەرزتر بوو ..

وەک چۆن مناڵ لە دایک دوور دەخرێتەوە، ئاوا بە کڕین و فرۆشتن لە یانەیەکەوە بۆ یانەیەک، بە گریان و فیغانەوە دوور دەخرێنەوە..
ئایا ئەمەی لە مەیدانی فتبوڵدا ئەگوزەرێ، فەرژنی تازەی شەڕی خوێناوی لەپێستەکانی مەیدانی ڕۆمانیی کۆن نییە؟

— دووەم —

یەکێک لە نەریتەکانی کۆڵۆنیالیزمی جیهانیی، سەرقاڵکردنی کۆمەڵگا قوربانییەکانێتی بە کێشە و بابەتی لاوەکییەوە بۆ ئەوەی کێشەی نەتەوایەتیی و ئابوریی نیشتمانیی و زانست و کولتووریی میللییان لە بیر بچێتەوە ..هەتا زۆرترین کات و قۆناغ، بە ژێر چەپۆکیی بمێننەوە ..بێ گومان ئەم سیستەمە ستەمکارە، لە ڕێگای سیمبوڵ و کاراکتەرە ناودارەکانی کۆمەڵگاکانەوە، ئەم سەرقاڵکردنەی کۆمەڵگاکان بە ئەنجام دەگەیەنن، ئەو سیمبوڵانەی کە فرانتز فانون لە کتێبی ئەشکەنجەدەرانی زەویدا بە بۆرژوازییەکانی نیشتمانیی پێیناسەی کردوون.
بۆ نمونە لای خۆمان، کەسمان ناپرسین بۆچی کاتێ حیزبە بۆرژوا نیشتمانییەکان هاتنە سەر حازریی، دوای ئەوەی ئەمەریکا و هاوئاوازەکانی سیستەمی بەعسیان لە عێراق و کوردستاندا پێچایەوە .. ناپرسین بۆچی ئەم سیستەمە بۆرژوا نیشتمانییە عەشایەرییانە، هەزاران پاسی حکومیی گواستنەوەی هاووڵاتییان تاڵان و بڕۆ و سەرنگون کرد ..مەسڵەحەی گواستنەوەی هاووڵاتییان، کە دەزگایەکی حوکومیی بوو، هەڵوەشێنرایەوە و فەرمانگە و گۆڕەپانە فراوانەکانیان داگیرکران و چوونە بەرژەوەندیی حیزبە نیشتمانییە بۆرژواکانەوە..
ئەمە بۆچی ؟ بۆچی پاس و ئامانەی حوکومیی لە ڕیشەوە هەڵبکەنرێت لە کاتێکدا ڕووکارێکی شارستانییە و هاووڵاتییان ئەگوێزێتەوە لە نێوان گەڕەکەکاندا؟ ئەمە چ تاوان و هەڕەیەکی تێدایە وا بەو جۆرە لە ڕەگ و ڕیشە هەڵکێشران ؟
لە ڕاستیدا سیاسەتی نوێی کۆڵۆنیالیستەکان وەک ئایفۆن وایە، ئەو ئامێرە بچووکەی کە ئیشی زیاتر لە بیست ئامێری گەورەت بۆ ئەکات، بە هەمان شێوە سیاسەتی نوێیان یەک ڕەهەند نییە و فرە ڕەهەندە .. نەهێشتنی پاس و ئامانەی گواستنەوەی هاووڵاتییان لە هەرێمی کوردستاندا، لەبەر ئەم هۆکارانە بوو :
١ / سەرقاڵکردنی زۆرینەی هاووڵاتییان بە مۆڵەتی شۆفێریی و کڕینی ئوتومبیلی تایبەت و .. وەستان لە سەرەی بەنزین و ..تازەکردنەوەی ساڵانە و ..باج و .. کامێرای تیژڕەویی ..هەوڵدان بۆ دابینکردنی

پارک و کڕینی ڕۆن و تایە و.. گۆڕینی بە مۆدێلێکی تازەتر و
..مامەڵەی گۆڕین و ..قەڵەباڵغیی دادنوس و فەرمانگە ی هات و چۆ و
عەریزە نوس ..
بەو شێوەیە زۆرینەی هاووڵاتیان سەرقاڵ دەبن بە ئوتومبیلێکەوە، کە ئەگەر توشی ڕوداوی هات و چۆ نەبێ و کەمئەندام نەبێ، لە باشترین حاڵەتا ئەبێ بەردەوام سەرقاڵیی نوێکردنەوە و نۆژەنکردنەوەی بێت ..ئیتر هاووڵاتییەک دروست ئەبێ کە ئاگای لە سامانی نەتەوایەتیی و ڕیفۆرمیی سیاسیی و پرسی داگیرکردنی ووڵات نامێنێ، چونکە ئەو ئامێرێکی گەیاندنی تایبەتی توش بووە کە بەردەوام داوای ڕۆن و بەنزین و نۆژەنکردنەوەی لێ دەکات..چونکە ئەو خۆی ئەبێتە مەسڵەحەی گواستنەوە، واتا بە هۆی ئامێرێکی گەیاندنەوە، کەسەکانیش ئەبنە ڕۆبۆت و ئامێری خەمگین و سەرقاڵ و بێ ئینتیما و خەواڵوو ماندوو ..
/٢ ناردنی ئوتومبیلی لەکارکەوتوو، پیاکێشراو و بێ کوالێتیی بۆ ئەو ووڵاتانە و کردنیان بە گۆڕستانی ئوتومبیلە بێ متمانە و کۆن و تێکشکاو و بڕراوەکانیان.
٣ / ه□□مزینی بەشێکی زۆر لە داهاتی هاووڵاتیان لە ڕێی هەناردکردنی جۆرەها مۆدێل و جۆری ئوتومبیل لە هەموو کۆمپانیاکانی جیهانەوە بە بێ گوێدانە ڕێژەی تەندروستی ئوتومبیل ..بە بێ گوێدانە ئاستی ڕێگا و بان و پرد لە وڵاتەکەدا .. لە لایەک بۆرژوای ناوخۆ، لە ڕێی فرۆشتنی تابلۆ و داهاتی گومرگ بە ملیارەها دۆلار قازانج دەکات، لە لایەکی تریش کۆمپانیا بێگانەکانی ئوتومبیلیش بە ملیارەها دۆلار قازانج دەکەن، ئیتر کێشەی ئەوان نییە شەقامەکانی شارەکان سیخناخ بن لە جۆرەها ئوتومبیلی بێ کوالێتیی و ..ووڵات ببێتە گەراجێکی گەورەی ئوتومبیل ..گرنگ نییە بەلایانەوە ساڵانە هەزاران کەس بە ڕووداوی هات و چۆ بمرن و کەمئەندام بن.. گرنگ نییە کۆمەڵگا هەموویان ببنە شۆفێر
گرنگ نییە هەوا بە دوکەڵ و کانزا قورسەکان پیس بن و ڕێژەی نەخۆشییەکانی شێرپەنجە و نەخۆشییە درێژ خایەنەکان زور بن.. یان تەنانەت ئەو دیاردەی نەخۆشخستنەی کۆمەڵگایش دەکرێتە بزنسێکی چەور و ..بە ملیارەها دۆلار دەرمان هاوردە دەکرێت و ساغ دەکرێتەوە ..
/٥فرۆشتنی بەنزین و پێداویستیەکانی ئوتومبیل، کە ئەویش گەورەترین بازرگانییە بە تایبەت لە ووڵاتێکی نەوتیی وەک لای خۆماندا، نەوت لە ژێر زەوی دەربێنە و بیفرۆشە بە ملیۆنەها ئوتومبیل کە شەو و ڕۆژ لە کار و سوڕانەوەدان.
/٦ دانانی جۆرەها باج و سەرانە و لێبڕینی سەیر، کە (کۆمەڵگای شۆفێر) ی پێ ناچار دەکرێت هەموو جۆرە ڕەزامەندیی و ملکەچییەک

نیشان بدات، چونکە ئەو ئیدی شۆفێرە و ڕۆژانە بە بێ شۆفێریی ژیانی ئەوەستێت و ناتوانێ بەردەوام بێ، ئەمەیش باشترین ئەنجامەکە دەستی کۆمپانیا کۆلۆنیالیستەکان کەوتبێ، کۆمەڵگای شۆفێر و ئاڵودەی ناو ئوتومبیلەکان، ڕێک وەک ئەو منداڵانەی بە لەعابە ڕەنگا و ڕەنگەکان سەرقاڵ ئەکرێن، ترسی شۆڕش و ڕیفۆرم و ڕێپێوانی ناڕەزاییان لێ ناکرێ.

ئەمڕۆ مامۆستای ئاینیی و پاقلە فرۆش و پزیشک و پڕۆفیسۆری زانکۆ و جوتیار و دانساز و هەموو چین و توێژەکان، شۆفێرن .. ئەمڕۆ هەموو هاووڵاتییەک ئەبێ لە تەمەنی هەژدە ساڵیدا مۆڵەتی لێخوڕینی ئوتومبیل

لە باخەڵیدا بێ ئەگینا وەک بێ دەست و قاچ و کەمئەندام تەماشا ئەکرێت..

لە کاتێکدا چل ساڵ پێش ئێستا ، لە کۆڵانێکدا یەک ئوتومبیلی تایبەت هەبوو، ئەویش هی بازرگانێکی ناودار بوو..هەوا پاک و ڕووداوی هات و چۆ دەگمەن بوو..بە شەقامەکانیشدا ئامانەی حوکومیی ئەهاتن و ئەچوون، هاووڵاتیان ئەگواستەوە ..وەک هەر ووڵاتێکی تر کە هەست ئەکەیت وەزارەتی پلاندانی تێدایە و ..ناهێڵێ ڕوخساری شارستانێتیی بشێوێت.

— سێیەم —

ئێستا دیاردەیەکی شارستانیی جوان لە پارکەکاندا هەست پێدەکەم، گەنج و پیر، پیاو و ژن، به بەیانیان یان بە عەسراندا، بە بە کاڵە و جلی وەرزشییەوە، ڕێڕۆیشتن ئەکەن، بە هێواشیی یان بە خێرایی، تیایشیاندایە بە ڕاکردن ڕێگاکان ئەبڕن..

منیش لەگەڵ هاوڕێیەکمدا، تاریک و ڕوونی ڕۆژانی سێشەممە و هەینی ئەچینە سەر شاخی گۆیژە .. زۆربەی عەسرانیش لە پارکی ئازادی یەک دوو سەعات ڕێڕۆیشتن ئەکەین..

هەمان کات زۆربەی عەسر، لوتمان بە لوتی کابرایەکدا ئەتەقێ، کە خاوەن موەلیدەی گەڕەکێکی نزیک پارکی ئازادییە و .. لەوەتەی ئەیناسین، ڕانک و چۆغەیەکی چوار فەسڵی ڕەشی دەز و جامانەیەکی قوتی بەستووە و ..ئێواران کە لە پارک دێینەوە، لوتمان بە لوتیدا ئەتەقێ و سڵاوێک ئەکا و ئێمەیش سڵاوەکەی بە ئەسێنینەوە .. ئەو ئەچێ بۆ مزگەوت بۆ نوێژی مەغریب و ئێمەیش یان ئەچین یان نوێژەکەمان ئەبەینەوە بۆ ماڵەوە لەبەر ئەوەی نەوەکو بۆنی عەرەقێک کە لە وەرزشدا کردبوومانەوە، نوێژخوێنان بێزار بکات..

هاتنی گەرمای لەپڕ، وای کرد جلی وەرزشی تەنک و کالەی تەڕ و

چاویلکەی دژەخەر و کاسکێت بپۆشین، لەو حاڵەدا، کابرای چۆغە و ڕانک دەزی جامانەی قوتم بینی، من ماندوو، ئەو تێر خەو، تەماشایەکی کردم ، ووتم با من ئەمجارە سڵاوێکی لێبکەم.. سڵاوەکەی سەندمەوە و لەگەڵیدا ووتی : خوا بە حورمەتت نەکات !!

لە ڕێگا زۆر بیرم کردەوە، لەم ڕستەیەی کە یەکەمجارە گوێم لێ بێ و ..لەوێش سەیرتر لەگەڵە سڵاودا، هەر نەووتراوە ..

باشە ئەم کابرایە بۆچی وای ووت؟؟ لەبەر ئەوەی من تەمەنێکم هەیە و جل و بەرگی وەرزشی و کاڵە و ڕەنگی کراوەم پۆشیوە؟ لەبەر ئەوەی کاسکێت و کاتژمێری تایمەری سمارتم لە مەچەکدایە ؟ خۆیشی ساڵەهای ساڵە ئەم چۆغە و ڕانکە ڕەشە دەزە و ئەو جامانە قوتەی بەستووە و ..

چەندە گۆڕانکاریی لە سیستەمی فەرمانڕەواییدا ئەستەمە، گۆڕانکاریش لەو پێستی گایەدا، دە ئەوەندە زەحمەتە ؟

وادیارە ئەم کابرایە تراکسودێک و کاڵەیەک و کاسکێتێک بە بێ حورمەتیی تێگەیشتووە یاخود بە کەرەستەکانی بێحورمەتیی تێگەیشتووە، بۆیە ئەڵێت خوا بە حورمەتت نەکات ..

باشە ئەوە بوونایە چیتان پێ دەووت؟ وەک من پێتان ئەووت سوپاس یان بەدەنگ ئەبوون یان ڕێگاتان لێ دەگرت و پێتان ئەووت مەقسەدت چییە لەو قسە قۆڕە ؟ لە چی شتێ بێن و تامی بێحورمەتیت کرد وا دەعای بۆ دەکەیت ؟

هەر کامێکیان بکەیت، هەر هەڵەیە، چونکە بە هەر گۆشەیەک لە زەنگاوێک بدەیت تەنها خۆت پیس ئەبیت..

ئەوەندە هەیە زۆر پەشیمان بووم کە چەندین ساڵە من سڵاو لە تەنەکەی خۆڵێک ئەکەم، کە سیخناخە لە مشەخۆر و دەرد و نەخۆشیی دەروونیی ..سیخناخە لە بەکتریا و ڤایرۆس و دەرد و بەڵای ناگەهان ..

بڕیارمان دا ئیتر بە هەتاهەتایە نە بەو ڕێگایەدا بڕۆین و نە لەو مزگەوتەیش نوێژ بکەین .

پیرە هەڵۆ.. نەوشیروان ئازاد

لەم ببورە و ....پیـــــرە هەڵۆـــــە
تۆ نەتوانی

لەشەوانی ئەنگوستە چاو ..
تولە ڕێیەک بەدی بکەی…
چۆنە…باسی ،
بەخشندەیی …
مانگ و ئەستێرەم بۆدەکەی ..
★★★★★★★★★★
لێم ببور .. پــیرە هەڵۆ…
پێم مەڵێ بۆ…؟
لەوەتەی هەم ،
من تەتەری ..شەوانی تار و بێ نورم
من ڕێبواری …
شەوانی سەختی دەیجورم
زۆر دەترسم …جەردەیەک بێ و
باسی ، جوانی و باسی عەشق و
باسی دڵی خۆیم بۆبکا…
ئەزانی بۆ…؟
ئاخر چونکە ..مارانگازی
دەستی دز …. و
دەستی چەتەو
دستی جەردەی ..شەوە ڕێگام
من لەسۆزی ئەویندارى ..
شوڤارەکان هیچ تێ ناگەم ..
چون دەزانم …
چاوی تیژی هیچ بەکرێ..
چەن شارەزاو
چەن لێزان بێ
کاکە (مەم) ێ … بۆ ماڵی (زین)
ناباتەوە…
باش دەزانم …
گوڵ کە…. وەری ..
بەهاریش بێت..
نایەتەوە …

نەوشیروان ئازاد
سلێمانی

2017 .20/21.9